

ELEMENTE CELTICE PE TERITORIUL EST-CARPATIC AL ROMÂNIEI

DE

SILVIA TEODOR

În cadrul multiplelor contacte cu diferite civilizații și populații, problema legăturilor culturale dintre geto-dacii de la răsărit de Carpați și regiunile europene, prezintă o importanță aparte atât pentru evoluția culturii materiale autohtone din aceste teritorii ale vechii Dacii, cât și pentru precizarea unor elemente și influențe celtice din conținutul ei.

Datorită numărului redus în trecut, a unor vestigii celtice pe teritoriul de la est de Carpați, ca de altfel și în alte zone ale țării, anumite aspecte ale relațiilor geto-dacilor cu civilizația celtică nu au fost studiate decât tangențial și incomplet.

În urma unei analize detaliate a civilizației epocii fierului de pe teritoriul României, V. Pârvan a fost primul care a cercetat legăturile culturale dintre geto-dacii și regiunile central europene, subliniind încă de la început cu justificat temei, însemnătatea pe care acestea le-au putut avea în contextul fenomenelor de aculturație ce au avut loc în spațiul carpațo-dunăreano-pontic în general¹. Referitor la teritoriile răsăritene ale vechii Dacii, deși V. Pârvan le-a inclus în aria de influență a civilizației celtice localizând totodată aici tribul celtic al britogalilor, în monumentala sa lucrare privitoare la civilizația getică, nu a consemnat decât descoperirile celtice de la Ichimeni, jud. Botoșani².

Pe măsură ce, ulterior, s-au întreprins în toată țara numeroase cercetări arheologice, numărul vestigiilor celtice a sporit considerabil, oferind noi posibilități de a fi precizate căile de pătrundere și regiunile în care celții s-au stabilit în deosebi în cele ale Transilvaniei, cronologia elementelor culturale vehiculate de ei, precum și consecințele contactelor cu civilizația geto-dacică.

În acest sens, I. Nestor a considerat, de exemplu, că în regiunile de vest ale Daciei, se pot deosebi clar două grupuri de celți care au pătruns și s-au stabilit, aproximativ pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. primul pe văile Mureșului și Tîrnavelor, iar al doilea pe valca Someșului, într-o perioadă mai târzie, zone în care s-a constatat că sînt concentrate și cele mai multe descoperiri de factură celtică³. După cîteva decenii, de la precizările menționate mai sus, ca urmare a acumulării unor noi vestigii celtice, Vl. Zirra, ocupîndu-se de pătrunderea și răspîndirea celților în Dacia punînd accentul tot pe teritoriul Transilvaniei, a deosebit aici șase grupuri regionale cu unele diferențieri cronologice între ele, delimitate între sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. cînd pot fi documentați cei mai vechi celți în bazinul Mureșului mijlociu și pînă în secolul I î.e.n., în vremea regelui Burebista, cînd ultimele lor resturi sînt asimilate în masa autohtonilor geto-daci⁴. Concomitent, Vl. Zirra a precizat și cronologia multora din elementele culturale celtice cunoscute în regiunile extracarpătice ale României⁵.

În ceea ce privește regiunile de la est de Carpați, descoperirile celtice în totalitatea lor, nu au făcut pînă în prezent obiectul unui studiu special, deși prezența unor astfel de vestigii fuseseră aici mai demult semnalată prin publicarea unor asemenea descoperiri aflate în cadrul cîtorva așezări și necropole geto-dacice și îndeosebi în complexele culturii Poienești-Lukașovka⁶.

Cele mai multe din elementele celtice atestate în aceste părți ale Daciei au fost descoperite într-o serie de complexe de locuire bine determinate, astfel că ele au putut fi analizate și încadrate

¹ V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 65—67; 695—696.

² Idem, p. 485—515, pl. XXXVI/1.

³ I. Nestor, *Keltische Gräber bei Mediaș*, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 154—182.

⁴ Vl. Zirra, *Beiträge zur Kenntnis des keltischen Latène in Rumänien*, în *Dacia*, N.S., XV, 1971, p. 178—222; idem,

Quelques nouveaux problèmes concernant les Celtes en Roumanie, in Celticum, XX, 1971.

⁵ Idem, *op. cit.*, în *Dacia*, p. 222—238.

⁶ A. László, *Elemente keltischen Ursprungs in der dakisch-getischen Siedlung von Bäiceni*, în *AȘU Iași*, XV, 1969, 1, p. 90, fig. 1—2; S. Teodor, *Așezarea de epocă latène de la Botoșana, jud. Suceava*, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 181—229.

corespunzător, evidențiindu-se că au circulat în regiunile respective între sfârșitul secolului al IV-lea și pînă în secolul I î.e.n., frecvența lor variind în funcție de anumite zone geografice precum și de la o etapă cronologică la alta.

Luind în considerare întregul ansamblu de descoperiri de factură sau influență celtică cunoscute pînă acum pe teritoriul Moldovei, ele pot fi grupate în următoarele categorii: unelte, ceramică, arme și piese de harnașament, obiecte vestimentare și de podoabă, reprezentări plastice.

a. *Unelte*. Pe teritoriul de la est de Carpați numărul uneltelor de factură sau influență celtică, lucrate sau în curs de prelucrare, din fier, este destul de mare, astfel de vestigii fiind cunoscute atît prin descoperiri izolate cit și în depozite. Cele mai multe exemplare provin din cunoscutele depozite de la Negri, jud. Bacău⁷, Oniceni, jud. Neamț⁸ și Lozna, jud. Botoșani⁹. Astfel, depozitele de la Negri și Oniceni conțineau deosebi bare triunghiulare cu partea superioară tubulară (aproximativ treisute cinci zeci de exemplare) considerate de unii specialiști brăzdare, avînd analogii apropiate în așezările oppidane de la Manching¹⁰, Pohanska¹¹, Galič-Lovačka¹² și altele, precum și citeva zeci de bare dreptunghiulare, cu capetele de asemeni tubulare, considerate lingouri sau piese semifabricate. Alte trei virfuri de aproximativ aceeași formă și mărime s-au descoperit izolat la Ichimeni¹³, Miorcani¹⁴ și în așezarea din secolul II î.e.n. de la Lozna-Hlibicioc¹⁵ (Fig. 1/1-8). Cele mai multe din barele de la Negri și Oniceni sînt asemănătoare cunoscutelor „Stumpfer Barren” și „Spitzer Barren”, întîlnite frecvent în general tot în depozite, în numeroase locuri din Europa Centrală¹⁶. Ele au fost datate de la sfârșitul hallstattului și pînă în epoca decăderii celților, odată cu cucerirea romană cronologia lor variind în funcție de încadrările complexelor arheologice în care au fost descoperite.

Spre deosebire de depozitele de la Negri și Oniceni, care conțineau mai ales bare, cel de la Lozna, descoperit într-o turbărie la 2,80 m adîncime, era constituit din piese mult mai diversificate, predominînd unelte agricole și de fierărie. Printre acestea din urmă, atrag în mod special atenția, două vătraie de dimensiuni mari, dintre care unul cu tija răsucită (fig. 1/9), un ciocan de formă paralelipipedică, destinat unor activități speciale de prelucrare a fierului (fig. 1/11), două menghine de tipuri deosebite, pile și alte piese, care nu-și găsesc analogii printre numeroasele unelte, cu aceeași destinație, întîlnite la geto-daci.

În schimb, astfel de obiecte meșteșugărești au fost descoperite în multe așezări celtice, cum sînt cele de la Velem St. Vid¹⁷ și Manching¹⁸ sau în depozitele și așezările întărite de pe teritoriul Cehoslovaciei¹⁹.

De asemenea și toporul „à douille” din depozitul de la Lozna (fig. 1/10) se deosebește de exemplarele cu înmănușare verticală întîlnite în unele din centrele de la est de Carpați, cum sînt cele de la Bunești, jud. Vaslui²⁰ sau Poiana, jud. Galați²¹, avînd însă multiple identități cu piesele documentate în diferite obiective celtice mai ales din Europa de Vest²² și Cehoslovacia²³ dar și în sud-vestul Poloniei și vestul Ucrainei, unde au fost de asemenea documentate numeroase elemente celtice din ultimile secole î.e.n.²⁴

Ca urmare a cercetărilor efectuate pînă în prezent și a analizei comparative cu descoperirile din restul teritoriului României s-a putut constata că în vestul Daciei, în numeroasele așezări celtice de aici, nu sînt cunoscute unelte de tipul celor atestate în regiunile de la est de Carpați ci doar de certă factură geto-dacică.

⁷ I. Antoanescu, *Depozitul carpic de la Negri și implicațiile sale istorice*, în *Carpica*, I, 1968, p. 189-197, fig. 1-9.

⁸ S. Teodor, *Aspecte ale activității meșteșugărești în Dacia est-carpatică pînă la Burebista*, (*Depozitul de la Oniceni-Neamț*), în *SAA*, I, 1983, p. 94-102, fig. 1-4.

⁹ S. Teodor, P. Sadurschi, *Dépôt d'outils en fer d'époque La Tène de Lozna, dép. de Botoșani*, *Inventaria Archaeologica*, XI, 1979; S. Teodor, *Das Werkzeugdepot von Lozna (Kr. Botoșani)*, în *Dacia*, N.S., XXIV, 1980, p. 133-150.

¹⁰ G. Jacobi, *Verzeug und Gerät aus dem Oppidum von Manching. Die Ausgrabungen in Manching*, V, 1974, pl. 27/470-478.

¹¹ J. Paulík, *Reltské hradisko Pohanska v plaveckom podhradí*, 1976, pl. LIV/1-6.

¹² V. I. Bidzilia, *Poselenija Galič-Lovačka*, în *Archeologija*, Kiev, 1964, XVII, p. 92-141, pl. 1/1-3; idem, *Istoriya kulturi zakarpalia na rubeži našoj ere*, Kiev, 1971, fig. 10; 11; 16/8.

¹³ V. Pârvan, *op. cit.*, p. XXXVI/1.

¹⁴ Piesa se află în colecția DPCN Bacău, informații de la prof. Arcadie Mihăescu.

¹⁵ Săpături S. Teodor, 1980-1983. Material inedit.

¹⁶ O. K. Kleeman, *Stand der archäologischen Forschung über die eisernen Doppelpyramiden-(Spitz) Barren*, în *Archiv für das Eisenhüttenwesen*, 32, 1961, 9, p. 581-585; idem, *Der erste Fundvorgeschichtlicher Eisenbarren in Franken*, în *Mainfränkischen Jahrbuch für Kunst und Geschichte*, 18, 1966, p. 3-16; Wilhelm Rädker, Fr. Karl Naumann, *Untersuchung Vor- oder Frühgeschichtlichen Spitzbarren*, în *Archiv für der Eisenhüttenwesen*, 32, 9, 1961, p. 587-595.

¹⁷ K. Miske, *A Velem Szt Vidloóstelep*, Viena, 1907, pl. 52/16, 17.

¹⁸ G. Jacobi, *op. cit.*, pl. 30/533-546.

¹⁹ J. Paulík, *op. cit.*, pl. LII/4.

²⁰ V. V. Bazarciuc, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, în *SCIVA*, 34, 1983, 3, p. 252-257, fig. 1-7.

²¹ R. Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana, en Basse-Moldavie*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 147, fig. 3/6.

²² J. Dechelette, *Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, II, 1927, fig. 639/2-6.

²³ J. Paulík, *op. cit.*, pl. XLVII/3.

²⁴ Z. Wozniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, 1970, pl. 40/4, 5.

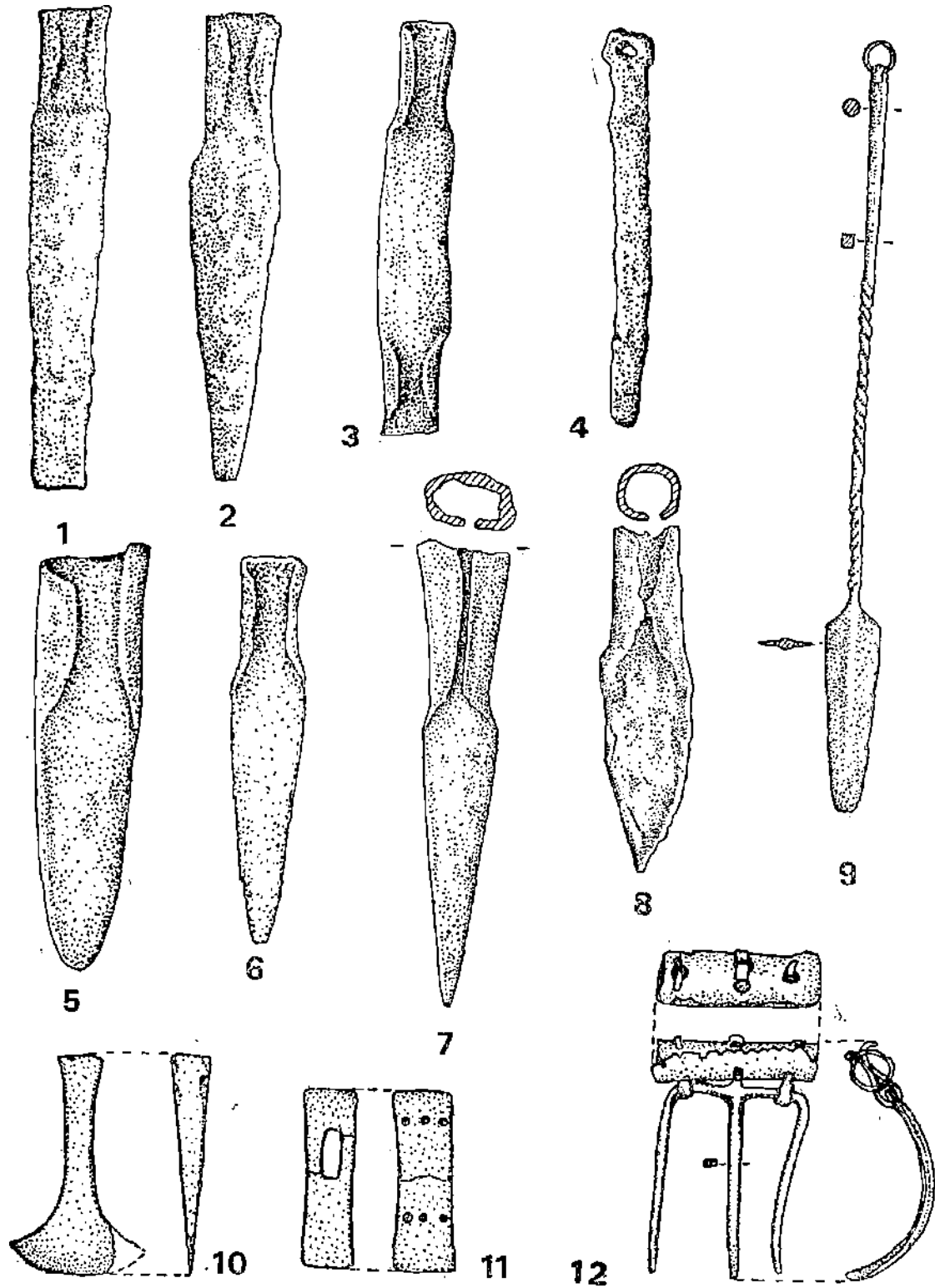

Fig. 1. Unelte și alte obiecte din fier descoperite la : 1-4, Negri ; 5, Ichimeni ; 6, Oniceni ; 7, Lozna-Hlibicioc ; 8, Miorcani ; 9-10, Depozitul de la Lozna. 1-4, 6 = circa 1/5 ; 5, 7-8, 10 - 12 = circa 1/4 ; 9 = circa 1/6.

Tipologia principalelor unelte descoperite în așezările geto-dacice este mult deosebită de aceea a pieselor de factură celtică aflate în depozitele amintite de pe teritoriul Moldovei²⁵, ceea ce facilitează în mare măsură departajarea descoperirilor autohtone de cele alogene.

b. *Ceramica*. Producția ceramică de factură sau de influență celtică în regiunile de la est de Carpați este, în general, destul de puțin numeroasă, fiind ilustrată pînă în prezent, doar prin fragmente provenite de la diverse tipuri de vase. Analiza resturilor descoperite relevă faptul că, fără excepție, vasele au fost lucrate la roată și că provin din două categorii distincte în ceea ce privește compoziția pastei, tehnica de lucru și ornamentele.

Prima categorie o constituie olăria lucrată din pastă fină, de culoare cenușie, avînd suprafața netedă și acoperită cu angobă lustruită. Fragmentele descoperite provin din vase de tip castron cu marginea îngroșată la exterior, ușor evazată și corpul tronconic. Descoperiri de acest fel sînt cunoscute la Glăvănești, jud. Iași, Zvoriștea, jud. Suceava și Băiceni „Cetățiuie”²⁶ (fig. 2/2, 5, 7, 10). Două fragmente de vase aflate într-o groapă cercetată la Zvoriștea prezentau la partea lor superioară un decor realizat prin stampilare. Într-un caz, decorul era format dintr-un șir de dreptunghiuri, conținînd ca motiv secundar în interior romburi, întrerupte de cercuri concentrice (fig. 2/10), iar în celălalt caz din șiruri de cercuri incizate și excizate, situate pe partea interioară a buzei.

Deși această categorie ceramică este bine documentată în așezări și necropole din Transilvania, unele din motivele decorative atestate la Zvoriștea (dreptunghiurile, de exemplu) nu sînt întîlnite aici, vasele lucrate din astfel de pastă fiind ornamentate îndeosebi cu șiruri de bastonașe, semilune, benzi de cercuri concentrice, ghirlande etc.²⁷. Aceleași elemente ornamentale se întîlnesc și în alte teritorii cu intensă locuire celtică, fără a fi însă documentat și decorul amintit format din dreptunghiuri.

A doua categorie ceramică de factură celtică de pe teritoriul Moldovei este lucrată din pastă în compoziție cu grafit, fragmentele ceramice provenind din vase de dimensiuni mijlocii, în formă de „butoiăș”, avînd pereții bombași în apropierea buzei și marginea inelară, îngroșată și puțin răsfrîntă. Cele mai multe fragmente prezintă pe suprafața exterioară un decor striat, executat cu pieptenele, situat de regulă mai jos de linia adîncită care separă buza vaselor de corpul propriu-zis (fig. 2/1, 3-4, 6, 9, 11). Decorul striat este diferit de la un vas la altul, liniile realizate fiind mai adînci sau mai superficiale, mai dese sau mai rare. Unele fragmente lucrate din această pastă cu grafit sînt lipsite de decorul striat, în schimb prezintă pe suprafețele exterioare aspritași mărunte asemănătoare unei barbotine (fig. 8).

Fragmente de vase lucrate din pastă cu grafit au fost descoperite în mai multe așezări datînd din perioada secolelor III—II î.e.n., cum sînt de exemplu cele de la Botoșana, Ciurea, Lozna-Hlibicioc, Borosești și altele, unde au apărut întotdeauna în asocierie cu ceramică geto-dacică, dar și cu olărie de factură grecească sau bastarnică²⁸.

Ceramica lucrată din pastă cu grafit este atestată în deosebi în așezările celtice și mai rar în necropole, fiind utilizată de obicei pentru uz gospodăresc. În general, ceramica lucrată din această categorie de pastă este puțin frecventă pe teritoriul Transilvaniei²⁹. În cimitirul de la Ciumești, a fost descoperit doar un singur vas de acest fel (M. 3), datat în prima jumătate a secolului II î.e.n., prin asociere cu o fibulă prevăzută cu sferă pe picior³⁰. Asemenea tipuri de vase sînt bine documentate în schimb pe teritoriul Ungariei, Cehoslovaciei, Ucrainei Subcarpatice sau în alte locuri, în așezări și necropole aparținînd din punct de vedere cronologic Latênului C³¹.

Din punct de vedere cronologic, ceramica lucrată din pastă fină, cu suprafețele netede și lustruite, luînd în considerare asocierile la Glăvănești și Băiceni-Cetățiuia” cu unele elemente mai certe de datare (fibule Latène B₂/C), poate fi atribuită unei perioade mai timpurii decît aceea în care se difuzează categoria lucrată din pastă cu grafit. O astfel de datare este asigurată și de analogiile directe cu descoperirile din numeroasele așezări și necropole din Ungaria, Cehoslovacia sau din alte locuri, unde ceramica din pastă fină apare frecvent în complexele celtice împreună cu fibule, brățări, arme și alte obiecte caracteristice latênului mijlociu B₂³².

c. *Arme și piese de harnașament*. Alături de unelte și ceramica celtică menționate mai sus, pe teritoriul est-carpatic s-au descoperit și o serie de arme și piese de harnașament care, după caracte-

²⁵ I. Glodariu, E. Jaroslavski, *Civilizația fierului la daci*, 1979, Cluj-Napoca, p. 36—103.

²⁶ I. Nestor și colab., *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași-Botoșani-Dorohoi) în anul 1950*, în *SCIV*, 2, 1951, 1, p. 66—67; Vl. Zirra, în *Dacia*, N.S., XV, 1971, fig. 23/53—55; M. Igoat, *Vestigiile geto-dacice de la Zvoriștea și semnificația lor*, în *StMatSuceava*, X, 1983, p. 393—409, fig. 2, pl. IX; A. László, *op. cit.*, fig. 2.

²⁷ Vl. Zirra, *Un cimitir celtic din nord-vestul țării, Ciunești*, I, Baia Mare, 1967, p. 97—99, fig. 45.

²⁸ S. Teodor, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 229, fig. 27/8; idem, *Săpăturile arheologice de la Ciurea, jud. Iași*, în *Arh Mold*, XI, 1987, p. 91, fig. 22; S. Teodor, P. Sadurschi, *Așezarea din cea de a doua epocă a fierului de la Lozna, jud.*

Botoșani, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 229; M. Babeș, V. Mihăilescu-Birlița, *Germanische latènezeitliche „Feuerbüchse“ aus der Moldau*, în 51—52. *BerRGZM*, 1970—1971, p. 186.

²⁹ Vl. Zirra, în *Dacia*, N.S., XV, 1971, p. 179—206.

³⁰ Vl. Zirra, *Un cimitir celtic...* p. 100, fig. 8 M 3/IX.

³¹ O. Parét, *Der Graphit in Vorgeschichtliche Europa*, în *Sudeta*, V, 1928, caet I, p. 34; I. Hunyady, *Kelták a Kárpátmedencében*, în *DissPann*, II, 1944, pl. LXXV/3, 6; B. Benačik, *Die Graphitheramik in latènezeitliche Gräber in der Slowakei*, în *SlowArch*, IX, 1961, 1—2, p. 208; V. I. Bidzilia, *Istoriya kulturi...* p. 90—94, fig. 44/1—13.

³² J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, V, 1956, p. 535—539 (rezumat în limba germană); V. I. Bidzilia, *Istoriya kulturi...* p. 87—90, fig. 42/1—10.

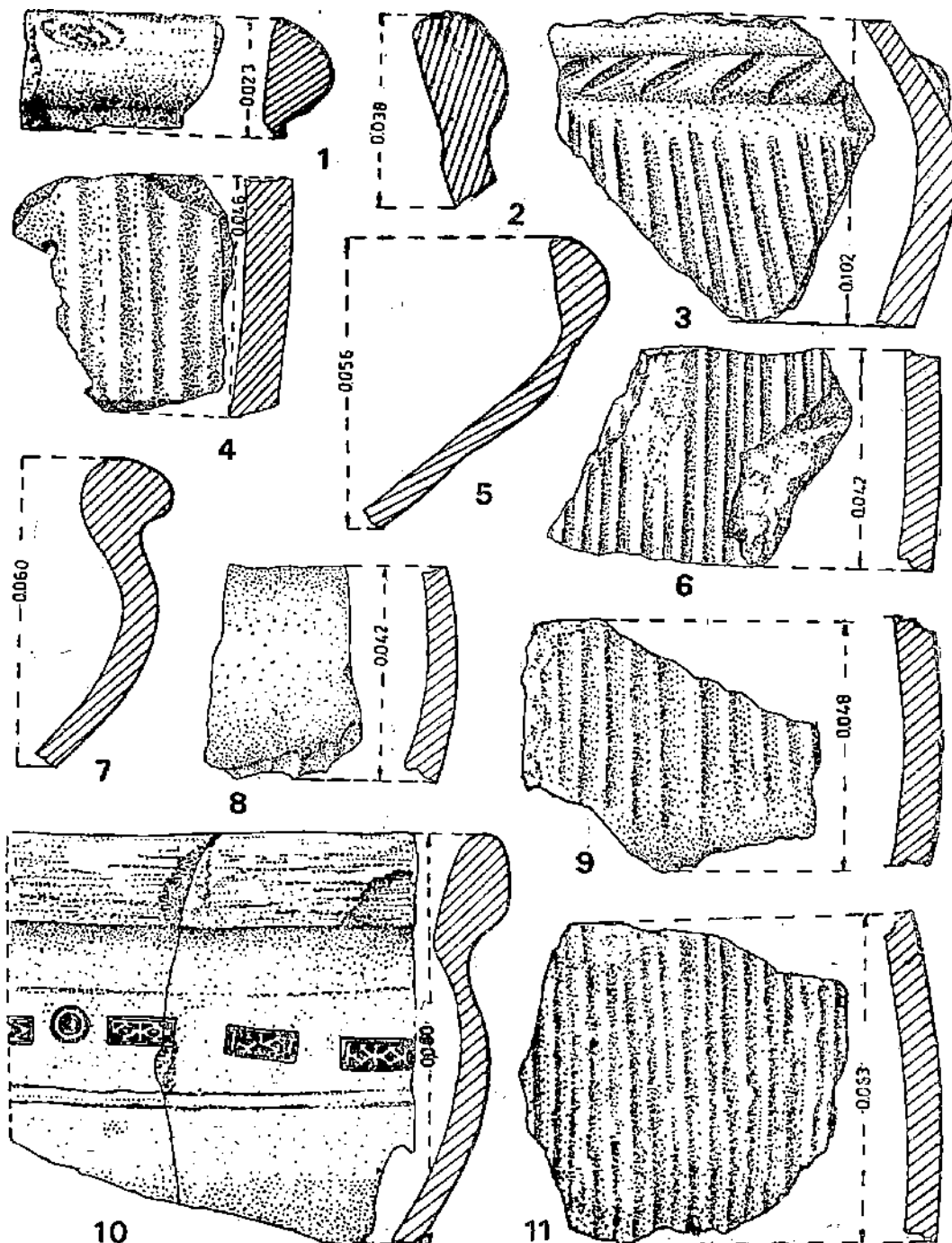

Fig. 2. Ceramcă celtică descoperită la: Băiceni-Mlada (1); Hotoșana (11); Ciurea (3); Glăvănești (2, 5, 7); Mîtoc (8); Lozna-Hilibicioc (4); Poiana (9); Tîrpești (6); Zvorîștea (10).

risticele lor trebuie considerate de aceeași factură. Ele au fost descoperite fie în așezările întărite, cum sînt cele de la Buncuști și Fedeuști, județul Vaslui, datate în secolele IV—III î.e.n. fie în unele așezări geto-dacice din secolele III—II î.e.n., precum și în aria culturii Poienesti-Lukașovka³³. Dintre aceste descoperiri o anumită importanță o prezintă virfurile de lance sau suliță, săbiile, cuțitele de luptă, zăbale și altele.

³³ V. V. Bazarciuc, în *SCIIVA*, 34, 1983, 3, p. 255, fig. 4/7; G. Coman, *Statornicie, continuitate*, 1980, p. 234—235, fig. 169/6, 7; S. Teodor, în *SCIIVA*, 31, 1980, 2, fig.

11/1—4; idem, în *Dacia*, N.S. XXIV, 1980, fig. 8/3; idem, *Săpăturile de la Budeni, com. Dolhasca, jud. Suceava*, în *StMatSuceava*, V, 1978, fig. 10/1.

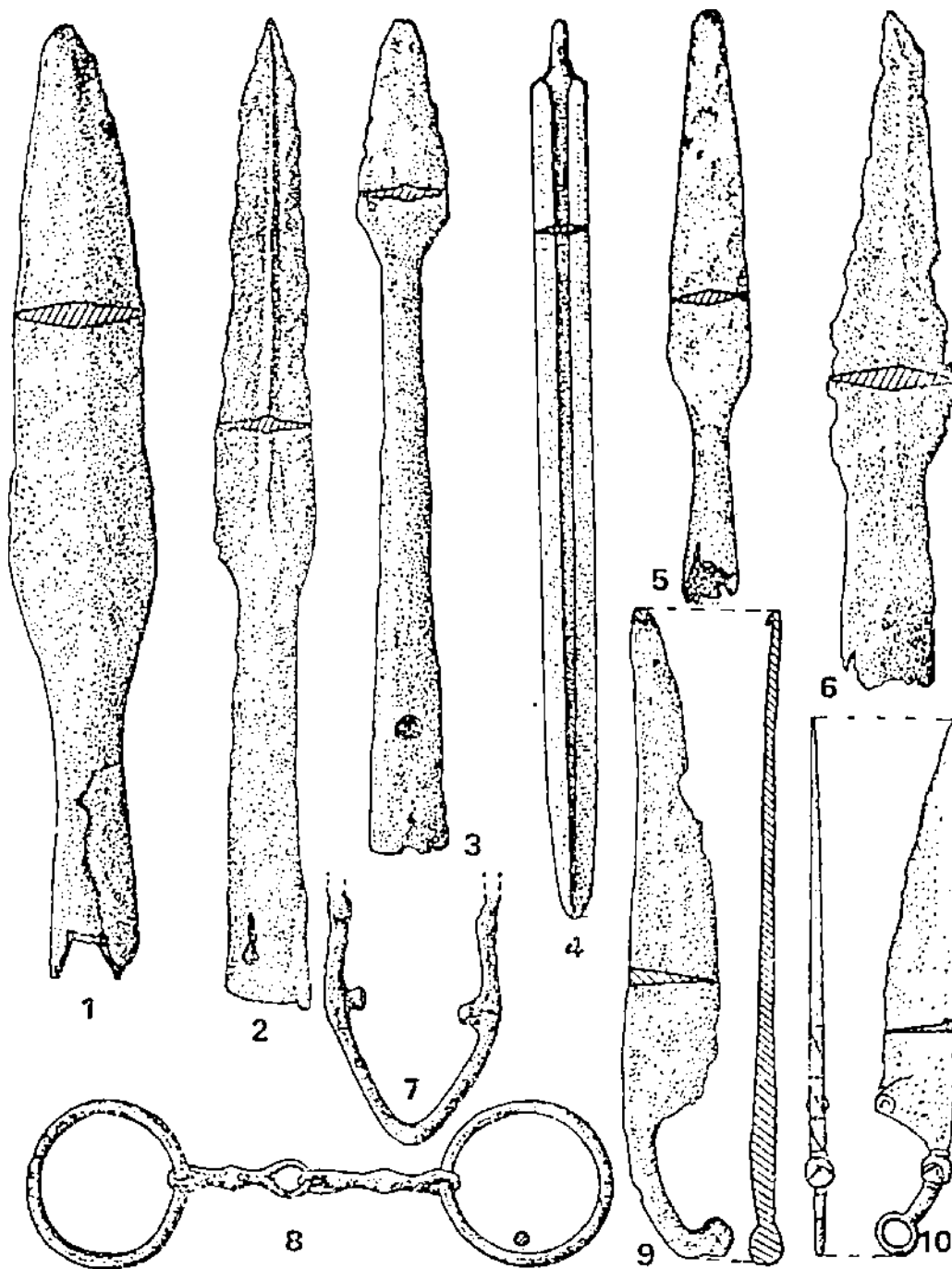

Fig. 3. Arme și piese de harnășament descoperite la Lozna (1, 8, 10); Fedești (2); Botoșana (3, 6); Corni (4); Budeni (5); Dunești (7); Hirtop (9). 2-3, 6-7 = circa 1/1,50; 1, 5, 8, 10 = 1/5; 4 = circa 1/6; 9 = circa 2/4.

În ceea ce privește virfurile de lance se întâlnesc exemplare cu virful lung și relativ lat, de secțiune romboidală cu manșon tubular de fixare scurt, ca cele aflate în așezarea din secolul II î.e.n. de la Botoșana și Lozna (loc necunoscut în zona turbăriei) (fig. 3/1, 6), exemplare cu virful în forma frunzei de salcie prevăzute cu nervură mediană ușor aplatizată cum sînt piesele descoperite la Budeni, jud. Suceava și din depozitul menționat de la Lozna (fig. 3/5) precum și exemplare cu virful de formă rombică, scurt, prevăzut cu tub de înmănușare lung, ușor conic, aflate în așezările de la Fedești, Bunești și Botoșana (fig. 3/2-3).

Asemenea virfuri de lance, descoperite în așezări, în marea majoritate a cazurilor în asocieri cu ceramică geto-dacică și cu amfore grecești unele ștampilate sînt relativ bine încadrate cronologic în intervalul cuprins între ultimile decenii ale secolului IV și sfîrșitul secolului II i.e.n. Exemplarul găsit în depozitul de la Lozna poate fi datat, în funcție de cronologia pieselor cu care se afla împreună, la sfîrșitul secolului II și începutul secolului I i.e.n. corespunzător latênului C/D³⁴.

În general, virfuri de lance au fost descoperite în așezări dar mai ales în morminte celtice de luptători, în toată perioada La Tène și pe o arie geografică destul de întinsă. În Transilvania asemenea arme sînt atestate în morminte de războinici, cum sînt cele de la Apahida³⁵, Ciumești³⁶, Papiu Ilarian³⁷ și altele fiind atribuite perioadei tîrzii corespunzătoare latênului C.

O altă armă care după unele din caracteristicile sale a fost considerată de proveniență celtică este sabia din fier descoperită la Corni, jud. Botoșani³⁸. Ea are tija de miner de secțiune lenticulară, iar lama lungă cu virful ușor rotunjit, prevăzut pe ambele părți cu canale de scurgere a singelui (fig. 3/4). Exemplarul prezintă analogii în descoperirile celtice din Transilvania putînd fi astfel datată în perioada Latène C³⁹. Tot de proveniență celtică au fost considerate, ca fiind și alte două exemplare descoperite întimplător în condiții puțin cunoscute, unul la Dumestii Noi, jud. Vaslui⁴⁰ și altul la Tîrgu Ocna, jud. Bacău⁴¹ și atribuite cronologic tot perioadei latène tîrziu.

Alături de piesele menționate trebuie semnalată prezența unei buterole, descoperită în așezarea din secolul III i.e.n. de la Bunești⁴² (fig. 3/7), prezentînd o formă simplă, apropiată de unele piese atestate în necropolele celtice din Transilvania⁴³ sau din cimitirul de la Karaburma din Iugoslavia unde sînt asociate cu fibule cu sferă pe arc de tip latène mijlociu⁴⁴.

O altă serie de arme de factură celtică documentate pe teritoriul Moldovei o constituie cuțitele de luptă. Pînă în prezent se cunosc numai două exemplare, unul găsit în depozitul de la Lozna⁴⁵; cel de al doilea provenit probabil dintr-un mormînt descoperit la Hîrtop, jud. Suceava⁴⁶. Cuțitul de la Lozna este de dimensiuni mari cu lama dreaptă și muchia relativ lățită, iar minierul ușor curbat este terminat într-o verigă. Între lamă și miner se află o bilă de dimensiuni mari, iar în capătul dinspre miner al tăișului o proeminență sferică. Pe muchia lamei și pe bila ce o desparte de miner se află un decor adîncit în zig-zag (fig. 3/10).

Mai multe cuțite de luptă asemănătoare exemplarului de la Lozna s-au descoperit în necropolele scordisce din Pannonia și Iugoslavia, îndeosebi în morminte de luptători cum sînt cele de la Karaburma, Donji Grad și altele⁴⁷. Numărul destul de mare a unor asemenea arme a permis clasificarea lor pe tipuri după unele detalii ale formelor, dimensiuni și ornamente⁴⁸. În Transilvania un cuțit apropiat ca formă cu cel de la Lozna s-a descoperit la Sic, jud. Cluj împreună cu fragmente dintr-o fibulă de bronz, putînd fi astfel încadrat în perioada Latène C₁-C₂⁴⁹.

Al doilea exemplar de cuțit de luptă din Moldova descoperit la Hîrtop este de dimensiuni mai mici, cu lama ușor arcuită spre miner care se termină cu o bilă. Virful destul de ascuțit a fost indoit din vechime (fig. 3/9). Tipologic el face parte dintr-o serie mai numeroasă de cuțite de luptă descoperite în mormintele celtice relativ tîrzii, cum sînt cele de la Papiu Ilarian⁵⁰ și Aiud⁵¹ în Transilvania, precum și în altele scoase la iveală în Cehoslovacia.⁵²

Tot o armă ar putea fi considerat și tridentul descoperit în depozitul de la Lozna, de un tip aparte prevăzut cu manșon de fixare pentru tijă (fig. 1/12)⁵³ avînd analogii în unele morminte scor-

³⁴ J. Todorovič, *Kelti u Jugoistočnoj Evropi*, 1968, p. 69, fig. 61/1; V. I. Bidzilia, *op. cit.*, în *Arheologija Kiev*, fig. 4/37-40.

³⁵ St. Kóvácz, *La station préhistorique et le cimetière de l'époque La Tène d'Apahida*, în *Dolgozatok*, Cluj, II, p. 66, fig. 49/1.

³⁶ V. Zirra, *Un cimitir celtic...* p. 80, fig. 12, pl. XII, XIV.

³⁷ I. H. Crișan, Z. Milea, *Descoperiri celtice la Papiu Ilarian (jud. Mureș)*, în *ActaMN*, VII, 1970, p. 68, pl. I/5; II/5.

³⁸ N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul XVIII*, 1970, p. 299; V. Zirra, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 232, fig. 23/52.

³⁹ V. Zirra, *Un cimitir celtic...* p. 78-79 și nota 105, pl. XIII. Referitor la sabia descoperită la Corni V. Zirra presupune că ar fi o imitație locală. Cf. *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 232.

⁴⁰ M. Petrescu-Dimbovița, E. Bold, M. Dinu, *Cercetări arheologice în podișul central moldovenesc*, în *AȘUIași*, 1955, 1-2, p. 23.

⁴¹ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *22. BerRGZ*, 1933, p. 156, nota 646.

⁴² V. V. Bazarciuc, *O nouă descoperire geto-dacică în*

podîșul central moldovenesc, în *ActaMM*, V-VI, 1984, pl. IV/1.

⁴³ K. Horedt, *Zwei keltische Grabfunde aus Siebenbürgen, in Dacia*, IX-X, 1941-1944, p. 192, fig. 2/2; V. Zirra, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, fig. 3/29.

⁴⁴ J. Todorovič, *Classification des épées dans les Balkans et en Pannonie du Sud*, în *ArchJugoslaviika*, VI, 1965, p. 71 și urm.

⁴⁵ S. Teodor, în *Dacia*, N. S., XXIV, 1980, p. 138, fig. 8/2.

⁴⁶ N. Ursulescu, St. Manea, *Evoluția habitatului din bazinul Șomuzului Mare în zona comunei Preotești, în StMat-Suceava*, VIII, 1981, p. 176-177, fig. 3/2; 4/1.

⁴⁷ J. Todorovič, *Kelti u Jugoistočnoj...* p. 71-72, fig. XIV/13, 14; XXXIII/2; XLIV/8; XLV/12.

⁴⁸ Idem, *Klasifikacija i determinacija keltških Kopalja, în Vesnik Vojnog muzeja*, 10, 1963.

⁴⁹ M. Roska, *A Keltők Erdélyben, în Közlemények*, V, 1-2, 1944, p. 70; V. Zirra, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 200, fig. 16/21.

⁵⁰ I. H. Crișan, Z. Milea, *op. cit.*, p. 68, pl. 1/4; II/10.

⁵¹ V. Zirra, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 179-182, fig. 1/16.

⁵² J. Filip, *op. cit.*, pl. CXXVIII/21.

⁵³ S. Teodor, în *Dacia*, N. S., XXIV, 1980, fig. 9/4.

disce de războinici, cum sînt cele de la Karaburma (M. 172 și 222) unde sînt însoțite de lăncii și alte piese de armament caracteristice ⁵⁴.

În ceea ce privește piesele de harnașament de factură celtică, pînă în prezent pe teritoriul de la est de Carpați se cunoaște doar o zăbală, aflată în depozitul de la Lozna ⁵⁵. Ea este formată din două bare terminate inelar, legate între ele, prevăzute la capetele laterale cu cite o verigă de dimensiuni mari de care se lega friul (fig. 3/8). Inițial piesa a fost acoperită cu o foiță de bronz, păstrată parțial, aplicată probabil pentru protejarea fierului și poate și în scop estetic.

Zăbale de același tip se cunosc în Transilvania la Dipșa și Aiud în complexe latene C ⁵⁶, precum și în obiective din alte zone de locuire celtică ⁵⁷.

Deși nu fac parte din categoria armelor și pieselor de harnașament menționăm totuși alături de acestea și citeva fragmente de șine de roți, din fier, descoperite în depozitul de la Lozna ⁵⁸. Ele sînt de forma unor bare de 2 mm grosime, lungi de 70—80 cm, părțile laterale fiind ușor îndoite pentru a fi mai bine fixate pe obadă. Analogii apropiate sînt întîlnite în Transilvania în mormintele conținînd resturi de car de la Toarcla și Curtuiuşeni ⁵⁹, precum și în oppidumul de la Manching ⁶⁰ sau depozitul de la Kappel ⁶¹.

d. *Obiecte de port și podoabă*. Din această categorie de obiecte de caracter celtic descoperite la est de Carpați fac parte fibulele și brățările. În acest teritoriu s-au descoperit un număr relativ mare de fibule aflate atît în așezări cit și în necropole unele exemplare fiind recuperate prin cercetări de suprafață. Aceste piese vestimentare lucrate din argint, fier și mai ales din bronz prezintă o mare varietate de forme puțind fi grupate în mai multe tipuri bine distincte.

Astfel, într-o primă grupă pot fi incluse fibulele din bronz cu curbura arcului mare și piciorul liber, mult ridicat apropiat de arc dar neprins de aceasta. La unele fibule arcul este decorat cu creștături sau proeminențe ca la cele descoperite la Ichimeni ⁶² și Trușești ⁶³, jud. Botoșani și Poiana, jud. Galați ⁶⁴. Alte exemplare au piciorul prevăzut cu proeminențe și bile sferice, astfel de piese fiind atestate la Băiceni-Cetățuie ⁶⁵, Bunești ⁶⁶ și Glăvănești ⁶⁷ (fig. 4/1-6, 9-10, 13). Aria de răspîndire a acestui tip de fibulă este relativ întinsă cuprinzînd un vast teritoriu în Europa Centrală și de vest, dar și în estul și sud-estul ei, unde au fost folosite cu precădere în perioada mijlocie a civilizației latene celtice, din secolele IV—III î.e.n. ⁶⁸. Pe teritoriul Daciei fibulele de acest tip s-au descoperit în necropolele din grupele Pecica-Arad și Mediaș-Aiud-Bratei ⁶⁹ și sporadic în alte subgrupe stabilite pe teritoriul Transilvaniei precum și la Govora și Ostrovul Corbului în Olfenia ⁷⁰, Sărata Monteoru, Alexandria și altele în Muntenia ⁷¹.

O altă grupă o alcătuiește fibulele din bronz sau fier cu piciorul ridicat și apropiat sau lipit de arc, avînd resortul cu patru spire și coardă exterioară. Piciorul și uneori arcul este prevăzut cu una sau mai multe sfere mai mari sau mai mici, uneori alungite. O fibulă descoperită izolat la Costina, jud. Suceava ⁷² a fost lucrată din argint, fiind puternic arsă secundar. Ea are piciorul prevăzut cu o sferă mare și una mai mică în locul de îmbinare cu arcul, pe aceasta din urmă aflîndu-se alte patru proeminențe (fig. 5/1).

Alte fibule, întregi sau fragmentare, din aceeași grupă lucrate din bronz sau fier s-au descoperit la Băiceni-Cetățuie ⁷³, Bunești ⁷⁴, Poiana ⁷⁵ și Căbești ⁷⁶, în complexe din secolul III î.e.n. (fig. 4/7-8, 11—12, 15—16; 2/10, 12).

⁵⁴ J. Todorovič, *Praistorijska Karaburma*, I, 1972, M 172/9, pl. XXXVIII; M 222/8, pl. XXXIX.

⁵⁵ S. Teodor, în *Dacia*, N. S., XXIV, 1980, fig. 8/4; 10/3, 5—6.

⁵⁶ Vl. Zirra, *Latènezeitliche Tronsen in Rumänien*, în *Hamburger Beiträge zur Archäologie*, 8, 1971, p. 115—171; idem, *Descoperiri celtice de la sfîrșitul lateneului mijlociu în depresiunea Bistriței*, în *File de istorie*, III, 1974, p. 146—147.

⁵⁷ I. Hunyady, *op. cit.*, p. 123, fig. 7/4.

⁵⁸ S. Teodor, în *Dacia*, N. S., XXIV, 1980, fig. 10/3, 5—6.

⁵⁹ M. Roska, *Sépulture celtique à char de Erkörtöclys, in Kőszlemények*, 2, 1942, I, p. 84; K. Horedt, *op. cit.*, în *Dacia*, IX—X, 1941—1942, p. 192, fig. 2/1.

⁶⁰ G. Jacobi, *Manching*, V, fig. 55/835—841.

⁶¹ F. Fischer, *Urkunde zur Vor- und Frühgeschichte aus Südwürttemberg Hohenzollern*, I, Stuttgart, 1939, p. 32, fig. 15/46.

⁶² V. Părvan, *Getica*, pl. XXXVII/1.

⁶³ M. Petrescu-Dimbovița și colab., *Șantierul arheologic Trușești*, în *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 27, fig. 20.

⁶⁴ R. Vulpe, *Șantierul Poiana*, în *SCIV*, III, 1952, p. 193—194, fig. 25/2; idem, în *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 150, fig. 5/5.

⁶⁵ H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, 1932, p.

45, 63, fig. 30/17—18, 20—22.

⁶⁶ V. V. Bazarciuc, în *SCIVA*, 34, 1983, 3, p. 267, fig. 20/1—3, 5.

⁶⁷ I. Nestor și colab. în *SCIV*, 2, 1951, 1, p. 66—67.

⁶⁸ J. Filip, *op. cit.*, pl. XXXV/23.

⁶⁹ Vl. Zirra, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 179—182, 189.

⁷⁰ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, în *AO*, XVIII, 1939, p. 355—356, fig. 254; idem, *Les Celtes et la civilisation La Tène chez les Gète-Daces*, în *Bull. Inst. of Archaeology*, Londra, 1967, p. 82, fig. 4.

⁷¹ I. Nestor și colab. *Șantierul arheologic Sărata-Monteoru*, în *SCIV*, VII, 1955, 3—4, p. 106, fig. 1—2; A. D. Alexandrescu, *La nécropole Gète de Zimnicca*, în *Dacia*, N. S., XXIV, 1980, p. 50, fig. 49/4—11.

⁷² Piesa se află în colecția T. Bița din Pașcani.

⁷³ H. Schmidt, *op. cit.*, fig. 30/22.

⁷⁴ V. V. Bazarciuc, *Celata geto-dacică de la Bunești-Dealul Bobului*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 167, fig. 11/1; idem, în *SCIVA*, 34, 1983, 3, fig. 20/4.

⁷⁵ Radu și Ec. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 328, fig. 108/15—16; Radu Vulpe și colab., *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci 1950*, în *SCIV*, II, 1951, 1, fig. 24/3.

⁷⁶ C. Buzdugan, *O nouă așezare getică în bazinul Zeletinului, în Carpica*, I, 1968, p. 97, fig. 2/3.

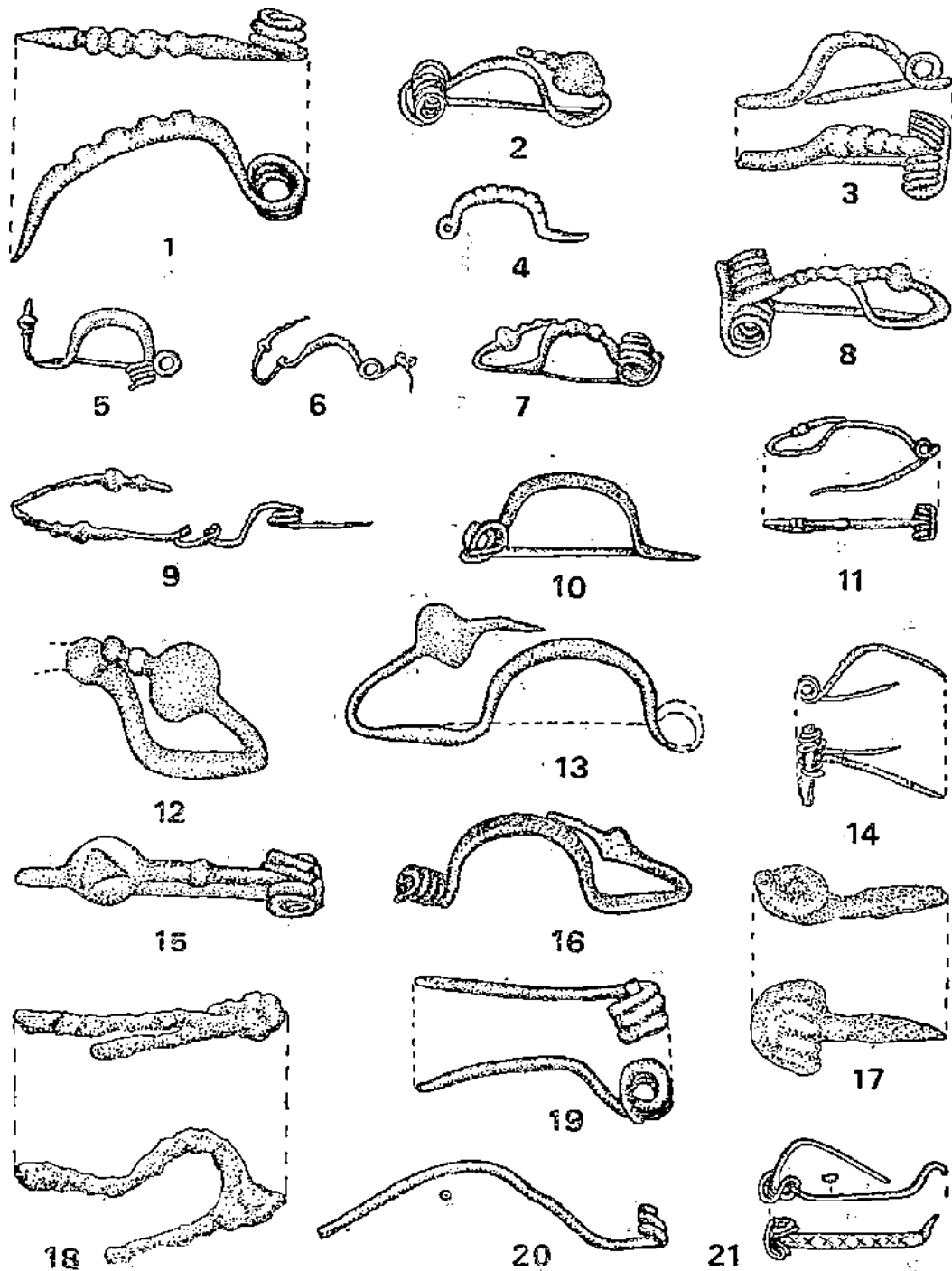

Fig. 4. Fibule descoperite la : Truşeşti (1); Băiceni-Cetăţuia (2, 8, 10); Poiana (3, 11, 15); Ichimeii (4); Buneşti (5-7, 9, 12-13); Lozna-Hilibicioac (14, 17, 19); Căbeşti (16); Cucorâni (18); Botoşana (20); Răducăneii (21).

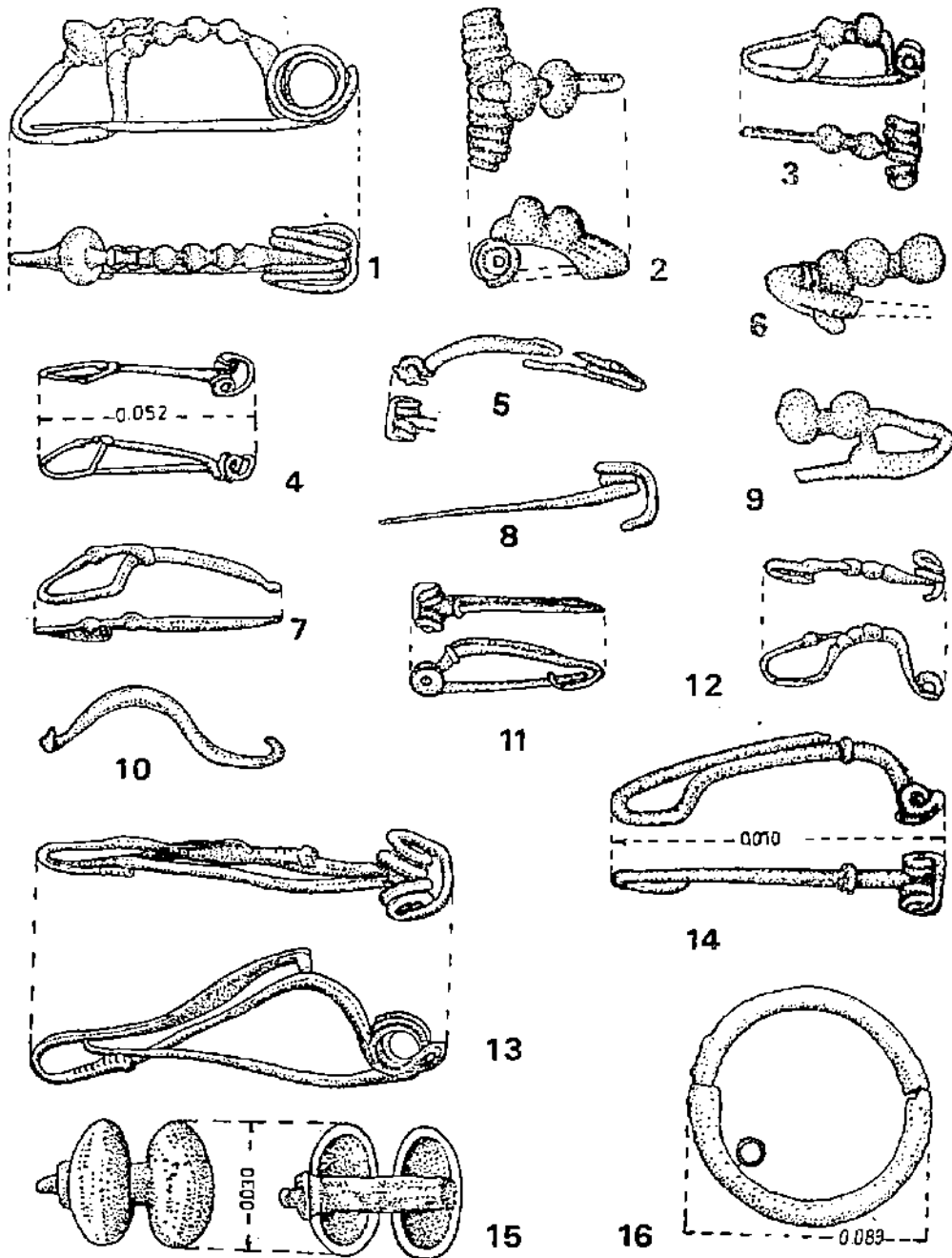

Fig. 5. Obiecte de port și podoabă descoperite la Costina (1); Poienești (2-3, 5-6, 9, 11); Dănești (4); Poiana (7, 8, 12); Băiceni-Cetățuia (10); Sadoveni (13); Hăbășești (14); Horodiștea (15); Glăvănești (16).

În unele așezări geto-dacice din secolul II î.e.n. și în special în cadrul așezărilor și necropolelor din grupul Poienești-Lukașovka s-au descoperit și fibule din bronz și fier cu corpul alungit și piciorul prins de arc printr-un manșon. Locul de prindere al piciorului se află pe partea înaltă a arcului cu tendința de a se apropia tot mai mult de partea sa finală, în apropiere de resort. Unele fibule au piciorul prevăzută cu sfere mici și uneori alungite, cele mai multe însă sînt simple, fără ornamente. Un număr mai mare de fibule din fier din această grupă s-au descoperit în necropola de la Poienești, jud. Vaslui⁷⁷ împreună cu fibule de tip german (fig. 4/2-3, 5-6, 9, 11). Alte fibule de același fel s-au descoperit la Dănești, jud. Vaslui⁷⁸, Hăbășești, jud. Iași⁷⁹ și Sadoveni, jud. Botoșani⁸⁰ (fig. 5/4, 13-14) prezentînd numeroase analogii cu exemplare din complexe Latene D atestate atît pe teritoriul Daciei⁸¹ cît și în afara sa⁸².

În cîteva așezări din secolul II î.e.n. ca cele de la Lozna-Hlibicioc⁸³, Botoșana⁸⁴, Cucorani⁸⁵ sau Răducăneni⁸⁶ s-au descoperit numai fibule fragmentare din care se păstrează, de cele mai multe ori doar arc și resortul, care este format din patru spire, cu coarda exterioară și rareori fragmente de arc (fig. 4/14, 17-21; 5/8). Aceste piese cu unele trăsături caracteristice fazei tîrzii a orizontului Dux de pe teritoriul Cehoslovaciei amintesc și de unele forme cu influențe central europene din cadrul culturii Poienești-Lukașovka⁸⁷.

În ultimul secol î.e.n. în unele așezări cum sînt cele de la Poiana, Răcățău și Brad, alături de fibulele geto-dacice s-au descoperit și exemplare cu corpul alungit, așa numita fibulă de tip „linguriță”⁸⁸, care au unele caracteristici asemănătoare fibulelor de tip Nauheim din perioada celtică tîrzie.

Brățări. Pe teritoriul est-Carpatic al României sînt documentate două tipuri de brățări care prin caracteristicile lor pot fi considerate de factură celtică.

În primul tip sînt incluse brățările simple în forma unor verigi tubulare aflate în exclusivitate, la est de Carpați, în morminte de înhamție. Astfel, într-un mormint cercetat în anul 1950 la Glăvănești, jud. Iași⁸⁹, o astfel de brățară din fier se afla la piciorul stîng al scheletului (fig. 5/16), iar într-un alt mormint cercetat la Ionășeni, jud. Botoșani⁹⁰ o brățară tubulară dar din bronz era lingă mina stîngă⁹¹. O altă brățară fragmentară de formă tubulară a mai fost menționată în satul Dănești, jud. Vaslui fiind descoperită împreună cu alte resturi de locuire latene⁹².

Brățări de acest tip lucrate din fier sau bronz s-au descoperit și în Transilvania în morminte de incinerare Latene C fiind considerate mai vechi decît brățările decorate cu nodozități sau cele cu semiove⁹³. În Ungaria⁹⁴, Boemia și Moravia⁹⁵, brățări simple, tubulare de același tip s-au găsit tot în mormintele de înhamție cît și de incinerare datînd dintr-o perioadă cuprinsă între secolele IV și II î.e.n., fiind asociate uneori și cu brățările decorate mameelonat sau cu semiove mari⁹⁶.

Un alt tip de brățară celtică a fost descoperită la Horodiștea, jud. Botoșani. Din această brățară se păstrează un fragment alcătuit din două semiove nedecorate, de mărime mijlocie. El face parte dintr-o brățară formată probabil din șapte asemenea semiove (fig. 5/15)⁹⁷.

Acest tip de brățări s-au descoperit în unele morminte celtice din nordul Transilvaniei⁹⁸ fiind deosebit de numeroase mai ales în Ungaria, Boemia și Moravia în complexe datînd din secolul II î.e.n.⁹⁹.

⁷⁷ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în *Materiale*, I, 1954, p. 490-493, fig. 105/1-2; 108; 179/2; 339/1-3; 340; M. Babeș, N. Mirițoiu, M. Istrati, G. Coman, *Raport preliminar privind reluarea săpăturilor de la Poienești-1970*, în *ActaMM*, II, 1980, p. 38, fig. 2/1-2.

⁷⁸ E. Zaharia, C. Buraga, *Cercetări de suprafață în comunele Dănești, Rebricea și Tăcuta (jud. Vaslui)*, în *ActaMM*, I, 1979, p. 345, fig. 2/6.

⁷⁹ V. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, p. 487, fig. 51/7.

⁸⁰ P. Sadurschi, „Troianul” Moldovei de sus, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 321, fig. 6.

⁸¹ C. S. Niculăescu-Ploșor, *Antiquités celtiques en Oltenie în Dacia*, XI-XII, 1945-1947, p. 21-23.

⁸² J. Filip, *op. cit.*, p. 526, pl. CXXVI/1-26; J. Todoro-viț, *Kelti u Jugoistočnoj...*, p. 122-124, pl. LIII-LV.

⁸³ S. Teodor, P. Sadurschi, *op. cit.*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, fig. 10/1-3.

⁸⁴ S. Teodor, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, fig. 16/3.

⁸⁵ S. Teodor, *op. cit.*, în *ArchMold*, VIII, 1975, fig. 31/2.

⁸⁶ D. Teodor, *Săpăturile de la Răducăneni*, în *Materiale*, VIII, 1960, p. 724.

⁸⁷ Iu. V. Kuharenko, *Rasprastraneni latenskih vesčej na territorii vostočnoj Evropy*, în *SA*, 1959, I, p. 32-42; M. Feugère, *Les fibules en Gaule méridionale*, Paris, 1985, p. 186-196.

⁸⁸ R. Vulpe și colab., *op. cit.* în *SCIV*, III, 1952, fig. 25/3-4; V. Căpitanu, *Fibule de tip latenc descoperite în așezarea de tip „Dava” de la Răcățău, com. Horgești, jud. Bacău*, în *Carpica*, XVI, 1984, p. 64-66, fig. 10.

⁸⁹ I. Nestor și colab., în *SCIV*, 2, 1951, 1 p. 66-67, fig. 13.

⁹⁰ V. Zîrra, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 231.

⁹¹ R. și Ec. Vulpe, *op. cit.* în *Dacia*, III-IV, 1927-1932, p. 344, fig. 126/1; E. Zaharia, C. Buraga, *op. cit.*, p. 247.

⁹² D. Popescu, *Le bracelet celtique d'Uroiu*, în *Dacia*, IX-X, 1941-1944, p. 184-188.

⁹³ L. Horváth, *The surroundings of Keszthely*, în *Corpus of Celtic finds in Hungary*, I, *Transdanubia*, I, 1987, p. 99, pl. XVI/2.

⁹⁴ J. Filip, *op. cit.*, pl. VII/4; XX/8; XXX/5.

⁹⁵ Idem, p. 527.

⁹⁶ N. Zaharia, E. Zaharia, *Contribuții privind rezultatele unor cercetări arheologice în cîmpia Jiței Superioare din județul Botoșani*, în *Hieraxus*, I, 1974, p. 139, fig. 2/8.

⁹⁷ V. Zîrra, *Un cimitir celtic...* pl. XXIV (Dindești 1965); idem, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, fig. 20/3; D. Popescu, *op. cit.* p. 183-188, fig. 4.

⁹⁸ J. Filip, *op. cit.*, p. 528-529, pl. XXX/6; LXXXV/2, 4; LVII/4, 9, 11; L. Horváth, *op. cit.* pl. XIV/8-9; Eva Vadász, *Románrom county II*, în *Corpus of Celtic finds in Hungary*, p. 232, pl. III/10, 12.

c. *Reprezentări plastice. Figurine antropomorfe.* Pe teritoriul Moldovei, ca de altfel și în alte zone ale Daciei se cunosc puține piese care să poată fi puse în legătură cu pătrunderea din lumea celtică a unor influențe în domeniul reprezentărilor plastice. În ceea ce privește plastica antropomorfă, două piese descoperite în județul Iași și alta în județul Vaslui atrag în mod deosebit atenția. Prima dintre acestea este un pandantiv, reprezentând o față umană, descoperit la Bufuluc, fost cartier în municipiul Iași⁹⁹. Piesa a fost lucrată prin turnare din bronz, are o grosime de 2 mm, este goală în interior și bombată în dreptul nasului și obrazilor. Ochii sint redați prin două linii drepte care pornesc lateral de la baza nasului și tot astfel gura (fig. 6/1). O mască de bronz cu trăsături apropiate s-a descoperit în oppidumul celtic de la Heidetränk, fiind datată în secolul II î.e.n.¹⁰⁰ iar alta la Pekari, într-un complex celtic din Ucraina de Vest¹⁰¹.

Cea de a doua piesă descoperită într-un loc necunoscut pe teritoriul satului Băiceni este tot un pandantiv reprezentând un personaj uman, probabil o femeie¹⁰². Și această piesă este turnată în bronz având grosimea de 2 mm și înălțimea de 4,8 cm. Măinile ușor depărtate de corp sint răsucite în interior în forma unor volute, picioarele fiind întinse, ușor desfăcute cu virfurile depărtate (fig. 6/2) sugerând mai curând faldurile unei rochii. Fața personajului, de formă ovală, mult alungită se aseamănă cu aceea a unei figurine, lucrată în aceeași tehnică, descoperită la Mala Bidan în Ucraina de vest¹⁰³ precum și cu chipul personajului de pe o stelă funerară celtică găsită izolat la Hirzenheim Dillkreis¹⁰⁴.

O altă piesă antropomorfă, cu caracteristici străine plasticii geto-dacice din a doua epocă a fierului, este un pandantiv din pastă sticloasă descoperit prin cercetări de suprafață în zona unei așezări din secolele IV—III î.e.n. din satul Țifu, com. Banca, jud. Vaslui¹⁰⁵. Piesa redă un cap uman în „ronde bosse” având ochii relativ exoftalmici de culoare albă și albastră, sprâncenele în relief tot de culoare albastră și pe frunte o diademă ondulată de aceeași culoare, redată de asemenea în relief (fig. 6/3). În partea de deasupra a capului, piesa este prevăzută cu o verigă de agățat, iar în spate, mai sus de ceafă, cu o mică proeminență. Pasta din sticlă din care a fost modelată piesa are un aspect impur, de culoare lăptoasă, predominând albastrul de la detaliile feței. În lumea celtică în general, se cunosc mai ales capete cioplite în piatră sau din bronz și lemn, de dimensiuni relativ mari aflate în anumite locuri de cult, iar unele au fost incastrate în stele funerare, reprezentând zeițai sau eroi¹⁰⁶. Capete de piatră, de dimensiuni mari sint cunoscute pe teritoriul Poloniei și au fost puse în legătură cu existența unor zone sacre ale celților, documentate în ultimele secole î.e.n. mai ales în sudul Poloniei¹⁰⁷.

În afară de figurinele descrise mai sus, în aria de răspândire a est de Carpați a culturii Poienești-Lukašovka sint cunoscute de asemenea, două figurine umane din bronz, una descoperită la Dănești, jud. Vaslui¹⁰⁸ iar cealaltă la Lukašovka în R.S.S. Moldovenească¹⁰⁹, ambele vădind trăsături redade foarte naturalist, tehnică care sugerează o puternică influență culturală celtică, pusă în evidență în-deosebi în regiunile locuite temporar de populații alogene ca urmare a migrației germanice.

Figurine zoomorfe. În așezările geto-dacice ca și în cele din aria culturii Poienești-Lukašovka, s-au descoperit frecvent figurine din ceramică, reprezentând diferite animale. Dintre acestea unele, prin anumite caracteristici au fost considerate de proveniență sau influență celtică, în această categorie fiind incluse figurinele reprezentând porci descoperite în așezările din secolele III—II î.e.n. de la Băiceni-Mlada¹¹⁰ și Botoșana¹¹¹ sau un urs din așezarea de la Cucorani¹¹² (fig. 6/4—7).

După cum s-a amintit mai sus, în aceste obiective s-au mai descoperit și alte elemente celtice cum sint fibulele, ceramică și arme, încit figurinele din lut ars reprezentând animale, în special porcul, pot fi socotite de aceeași factură.

Figurine reprezentând animale, în special porci mistreți, lucrate din ceramică sau bronz s-au descoperit și în alte locuri pe teritoriul Daciei¹¹³ precum și în obiective celtice din centrul Europei¹¹⁴.

⁹⁹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița, E. Zaharia, *op. cit.* p. 174, pl. XVI/27.

¹⁰⁰ A. și M. Müller-Karpe, *Neue latènezeitliche Funde aus dem Heidetränk-Oppidum im Taunus*, în *Germania*, 55, 1977, p. 37, fig. 1/1, pl. 8/2.

¹⁰¹ D. A. Macinski, *O kulture srednago podneprovja na rubaže skijskogo i sarmatskogo periodov*, în *KS*, 1972, 133, p. 3—9, fig. 1/6.

¹⁰² Piesa se află în colecția T. Bița din Pașcani.

¹⁰³ P. Szova-Gmitrov, *Nové laténske nálezy na Zakarpatskej Ukrajině* în *SlovArch*, VI, 1, 1958, fig. 3/1—2; V. I. Bidzilia, *op. cit.* p. 84, fig. 36.

¹⁰⁴ M. Schoppa, *Ein keltischer Steinpfleiler von Hirzenheim Dillkreis*, în *Germania*, 36, 1958, p. 153—154, p. 1/2.

¹⁰⁵ G. Coman, *Statornicie, continuitate*, p. 59, fig. 126/3.

¹⁰⁶ D. Berciu, *Lumea celților*, 1970, p. 186—187; A. Ross, *A Celtic Three-faced Head from Wiltshire (c.1e Dorset)*, în *Antiquity*, 41, 1967, p. 161; idem, *Pagan Celtic Britain*, în *Iconography and tradition*, Londra 1967.

¹⁰⁷ J. Rosca Przeworska, *Granodiorytowa rzeźbągłowy (cu*

ronde bosse) z Malopolski, în *ArchPolaki*, XVIII, 1973, 2, p. 369—387.

¹⁰⁸ E. Zaharia, C. Buraga, *op. cit.*, p. 247, fig. 6.

¹⁰⁹ G. B. Fedorov, *Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul U.R.S.S. referitoare la I-I mileniu al e.n.*, în *SCIV*, X, 1959, 2, p. 374, fig. 1/1—2.

¹¹⁰ A. László, *Așezarea daco-getică de la Băiceni*, în *ArchMold*, VI, 1969, fig. 19/3, 6; idem, în *AȘUIași*, p. 90, fig. 1/1—3.

¹¹¹ S. Teodor, *op. cit.*, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 217, fig. 16/6.

¹¹² S. Teodor, *op. cit.* în *ArchMold*, VIII, 1975, p. 136, fig. 32/4.

¹¹³ M. Macrea, N. Lupu, O. Floca, I. Berciu, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, 1966, fig. 15; M. Turcu, *Geto-dacii din Cimpia Munteniei*, 1979, pl. XXV/5; S. Sanie, *Plastica și unele aspecte ale cultelor și credințelor geto-dacice*, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1931, p. 186; pl. V/1 a-c.

¹¹⁴ J. Filip, *op. cit.* fig. 91; 92/1—2; pl. CXXVII/6; P. Szova-Gmitrov, *op. cit.*, fig. 3/3.

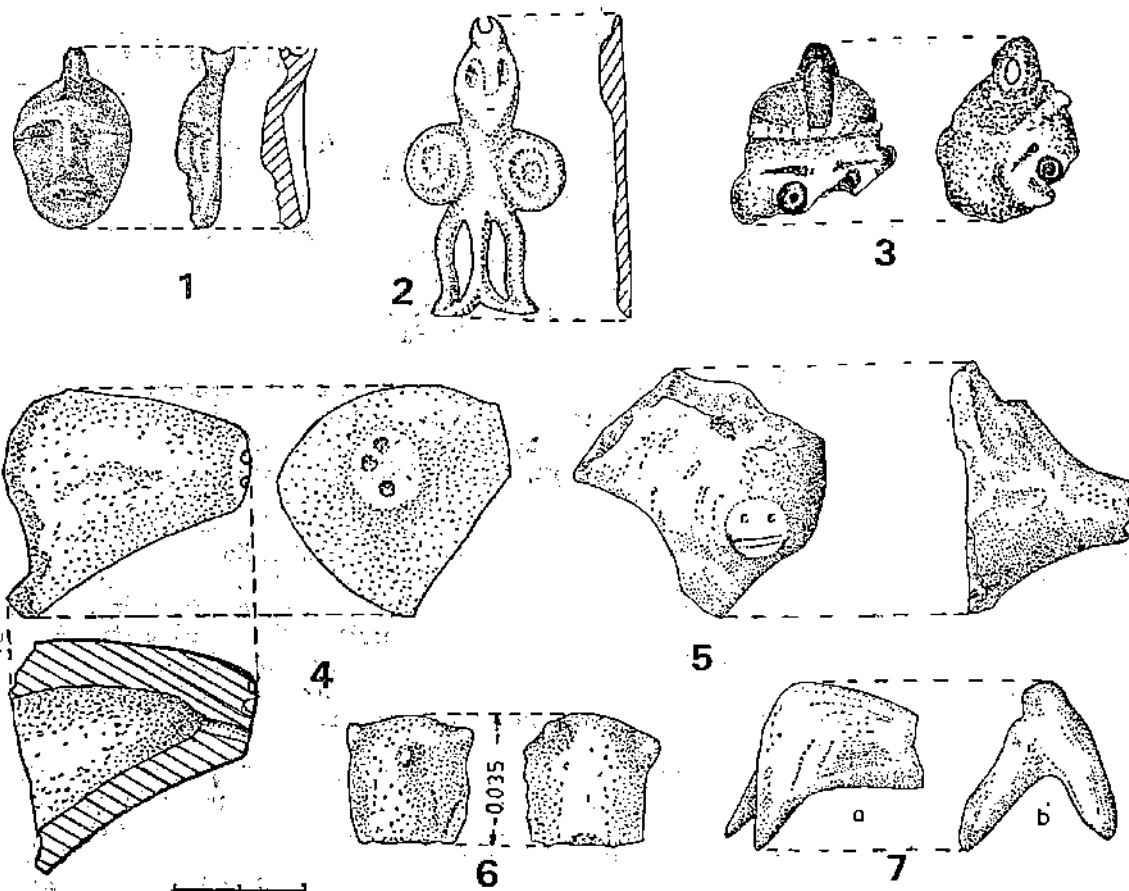

Fig. 6. Figurine din bronz (1, 2), lut ars (4-7) și sticlă (3) descoperite la Iași-Bușuluc (1); Băiceni (2, 5, 7); Țifu (3); Botoșana (4, 6).

Porcul mistreț ca și alte animale ale pădurii (cerbi, urși) au fost considerate sacre în lumea celtică, ca dealtfel și alte elemente ale naturii (arbori, păsări etc.), simbolizând o serie de divinități și credințe, cu o importanță aparte în bogatul panteon al religiei celtice¹¹⁵.

*

Din prezentarea diferitelor categorii de descoperiri celtice, scoase la iveală pe teritoriul de la est de Carpați, reiese cu destulă claritate că, deși acestea sînt relativ variate, numărul lor nu este totuși prea mare, fapt oarecum firesc deoarece, spre deosebire de alte regiuni ale vechii Dacii, în cele ale Moldovei nu au fost pînă în prezent atestate decît foarte puține complexe celtice bine determinate etno-cultural.

Cu excepția depozitelor amintite, descoperirile de factură sau influență celtică de la est de Carpați au apărut sporadic și uneori izolat în așezările populației geto-dacice, ceea ce arată că în realitate avem de-a face doar cu elemente de cultură materială, a căror prezență aici s-a datorat, în principal, fie legăturilor dintre geto-daci și grupurile celtice stabilite în regiunile vecine, fie difuzării lor de către bastarni¹¹⁶. Din acest motiv, precizarea tipologiei și cronologiei lor nu poate fi întreprinsă decît în strînsă legătură cu evoluția complexelor celtice din regiunile unde acestea sînt concentrate în număr relativ mare, cum sînt cele ale Europei Centrale, precum și din anumite părți ale Transilvaniei.

Ținînd cont de cronologia acestora, prin analogii directe, se poate aprecia că cele mai vechi vestigii celtice de la est de Carpați aparțin perioadei de la sfîrșitul secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n., fiind grupate geografic, deocamdată numai în nordul acestui teritoriu. Din această primă grupă fac parte fibulele descoperite la Trușești și Ichimeni, două din fibulele de la Cucuteni-„Cetățuia”, brățările tubulare de la Glăvănești și Ionășeni, precum și ceramica decorată de la Zvoriștea.

¹¹⁵ D. Berciu, *op. cit.*, p. 202-204.

¹¹⁶ R. Vulpe, *Le problème des Bastarnes à la lumière des*

découvertes archéologiques en Moldavie, in *NÉH*, I, 1955, p. 103-119.

Cum în această perioadă sînt atestate și primele pătrunderi ale unor grupuri de celți în Transilvania și stabilirea lor temporară aici, nu ar fi exclus ca vestigiile descoperite la est de Carpați amintite mai sus, să fi fost difuzate, fie ca urmare a relațiilor ce s-au putut stabili curînd între geto-daci și noii veniți, fie chiar ca o consecință a infiltrării citorva grupuri mai mici de celți în zonele de nord ale Moldovei.

O altă grupă de vestigii de factură sau influență celtică poate fi raportată evenimentelor istorice care au avut loc în aceste regiuni ale Daciei și în zonele vecine, la sfîrșitul secolului al III-lea.

După cum se știe în această vreme s-a produs o mare expansiune a triburilor celtice dinspre nord către Silezia, sud-estul Poloniei și Ucraina de vest¹¹⁷. Unele grupuri desprinse din acest conglomerat de populație celtică, îndreptate spre gurile Dunării, zonele Nistrului și Crimeia, au pătruns și în regiunile de la est de Carpați. Izvoarele scrise menționează existența chiar a unor așezări celtice pe Nistru, ca cele de la Erractum și Carrodunum¹¹⁸, iar tribul celtic al Britogalilor, pe care Ptolemeu îl consideră cel mai răsăritean, a fost localizat de V. Pârvan la est de Carpați¹¹⁹.

În legătură cu această perioadă de expansiune celtică în zonele de răsărit ale Europei, pot fi puse și o serie de vestigii descoperite în Moldova, mai ales unele obiecte vestimentare și de podoabă, cum ar fi brățara cu semiove de la Horodiștea și fibula de la Costina găsite izolat, precum și alte fibule din bronz sau fier scose la iveală în diferite așezări geto-dacice, cum sînt cele cu arcu mai puțin înalt și cu sferă pe picior, descoperite la Bunești, Poiana și Căbești așezări care cunosc o deosebită dezvoltare din punct de vedere economic.

Cele mai multe și mai variate elemente celtice aparțin însă secolului al II-lea și începutul secolului I î.e.n., corespunzătoare în parte și pătrunderii și staționării bastarnilor în aceste regiuni ale Daciei. Asemenea vestigii de factură celtică cum sînt obiectele vestimentare și de podoabă, unelte și arme din fier, ceramică sau reprezentări plastice, sînt documentate îndeosebi în cadrul civilizației de tip Poienești-Lukašovka, apărută în urma sintezei culturale rezultată din relațiile strînse care au existat între geto-daci și noii veniți, bastarnii, stabiliți în anumite zone ale Moldovei.

De aceea este posibil ca o parte din aceste vestigii să fi fost vehiculate de către bastarni, grupurile lor deplasîndu-se aici din teritoriile vecine de la nord, unde au putut avea loc o serie de contacte între aceștia și celții stabiliți acolo.

O altă parte din elementele de factură celtică ar putea fi puse în legătură și cu unele evenimente politice petrecute în regiunile Dunării de Jos, care au avut ca rezultat, printre altele și dizlocarea unor grupuri de scordisci de la sudul fluviului și extinderea lor, în deosebi în zonele Olteniei, dar și în unele părți ale teritoriului extra carpat, printre care și cel al Moldovei¹²⁰. În felul acesta s-ar putea explica multe din elementele Latène tîrzie de caracter scordisc de la est de Carpați ca cele documentate de exemplu în depozitul de la Lozna.

Așa cum am arătat, un interes aparte îl prezintă componența depozitelor menționate de la Negri, Oniceni și Lozna, datînd din secolul II î.e.n., depozite care conțin o serie de unelte sau piese semifabricate cu o anumită importanță în economia comunităților geto-dacice din vremea respectivă.

Este în general cunoscut faptul că, în cadrul ocupațiilor lor principale, agricultura și meșteșugurile, geto-dacii au folosit pe lingă uneltele de creație proprie și unele de proveniență sau inspirație celtică. În acest context o însemnătate deosebită o au piesele semifabricate (barele dreptunghiulare mai ales), care puteau fi transformate în atelierele locale în unelte și arme.

Unele bare din fier, de tipul acelor descoperite la Negri și Oniceni s-au folosit în lumea celtică nu numai ca materie primă ci și ca mijloc de schimb, realitate consemnată ca atare și în izvoarele scrise ale vremii¹²¹.

Prin urmare, prezența pe teritoriul de la est de Carpați a unui număr considerabil de astfel de bare (336 la Negri și 19 la Oniceni) s-ar putea explica și prin existența unor schimburi între celți și geto-daci, acoperîndu-se și prin această cale necesitatea obținerii fierului ca materie primă pentru producerea uneltelor și armelor, cu atît mai mult cu cît regiunile răsăritene ale Daciei erau lipsite de resurse de minereu de fier.

Pe de altă parte, depozitul din turbăria de la Lozna după cum s-a arătat, deși conținea piese destul de variate, mai ales unelte agricole și de fierărie, precum și cîteva arme, cu analogii apropiate sau identice într-o arie relativ bine delimitată cuprinzînd zona de nord a Iugoslaviei, Pannonia, Boemia și Moravia, arată clar că se importau din lume celtică pe lingă bare semifabricate și piese deja finite.

Armele și piesele de harnașament indică și anumite legături cu celții de pe teritoriul Transilvaniei, în special cu grupurile tîrzie din zona de podiș, cunoscute prin obiectivele cercetate la Apahida, Papiu Ilarian, Galații Bistriței și altele, unde se întrebunțau tipuri asemănătoare de zăbale, cuțite de

¹¹⁷ D. Berciu, *Lumea celtilor*, 1970, p. 80-82.

¹¹⁸ Claudiu Ptolemeu, *Geographia*, III, 5, 15.

¹¹⁹ V. Pârvan, *op. cit.* p. 65; Claudiu Ptolemeu, III,

10, 7.

¹²⁰ V. Pârvan, *op. cit.* p. 64-65, 71-73.

¹²¹ Caesar, *De bello Gallico*, V, 12.

luptă sau virfuri de lance cu cele descoperite în Moldova, ceea ce dovedește că geto-dacii au folosit uneori, pe lângă armele lucrate în propriile ateliere și altele procurate din lumea celtică. Este însă posibil, ca unele din aceste virfuri de lance să fi fost vehiculate de bastarni, care le-au putut folosi ca urmare a contactelor cu lumea celtică din nord, cu atât mai mult cu cât unii dintre ei sînt menționați de izvoarele scrise ca fiind mercenari în slujba unor șefi sud-dunăreni¹²².

Sintetizînd concluziile care se desprind din analiza tuturor descoperirilor de factură sau influență celtică cunoscute în regiunile de la est de Carpați reiese cu destulă claritate că, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor nu putem vorbi de o prezență celtică efectivă și de mai lungă durată în aceste părți ale Daciei. Prin urmare nici presupunerea că tribul britogalilor ar fi locuit o anumită vreme în acest spațiu nu poate fi concret susținută pe baza unor descoperiri arheologice convingătoare.

Prezența elementelor de factură sau influență celtică pe teritoriul Moldovei s-a datorat doar contactelor firești care s-au putut infiripa între geto-dacii de aici și lumea celtică din vecinătate, neexcluzînd nici posibilitatea ca unele din acestea să fi fost tranzitate de alte populații, pătrunse temporar aici, cum au fost bastarnii.

Asemenea elemente culturale au putut pătrunde, așa cum s-a arătat în etape, prin trei căi principale, dinspre lumea celtică din nord, dinspre vest din Transilvania prin pasurile Carpaților Orientali și dinspre sudul Dunării, fără a avea posibilitatea, în stadiul actual al cercetărilor, de a stabili cu mai multă precizie ponderea uneia sau alteia din aceste zone de influență.

Se poate deci aprecia, cu justificat temei, că în regiunile de răsărit a vechii Dacii, civilizația celtică nu a jucat nici un rol politic, militar sau etno-cultural. În ciuda unor însemnate progrese înregistrate în dezvoltarea forțelor de producție la celți cultura lor materială nu a putut influența evoluția societății locale la est de Carpați, care în această vreme se afla într-un stadiu destul de avansat de dezvoltare, după cum o demonstrează clar însăși conținutul civilizației geto-dacice. În acest context se înțelege că, eventual, chiar dacă au fost posibile unele infiltrări de grupuri celtice și în regiunile răsăritene ale Daciei, ele nu au putut decît în mică măsură să-și facă simțită aici prezența, fiind curînd și total asimilate în masa compactă a populației geto-dacice.

Lumea celtică de la periferia zonelor ei de expansiune din această parte a Europei de sud-est nu a avut nici posibilitatea și nici vigoarea necesară pentru a se integra efectiv și durabil în societatea geto-dacică de la est de Carpați.

Marea masă a triburilor geto-dacilor din Moldova, ca și a celorlalte din restul Daciei în secolele III—II î.e.n. se afla pe calea unor profunde și continui transformări care în cele din urmă au pregătit baza unificării social-economice și culturale, care se va desăvîrși în secolul următor*.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR

1 BĂICENI, com. Cucuteni, jud. Iași.

a. „Cetățuia”. Săpături arheologice 1909—1910 și 1961—1970. Așezare cu resturi sporadice de epocă Latène dintre care sînt menționate vase întregi și fragmentare lucrate la roată din pastă cu grafit de culoare ceoșie închisă cu suprafața lustruită; o fibulă de bronz de tip Latène timpuriu (B₂) și trei fibule din fier de schema Dux (Latène B₂ și C₁).

b. „Mladă”, prin săpături arheologice, 1965—1966 s-au descoperit două figurine zoomorfe, una reprezentînd un porc și un fragment de vas cu grafit.

c. În colecția T. Bița din Pașcani se află un pandantiv din bronz turnat, care reprezintă o figurină umană, descoperit întâmplător pe teritoriul satului Băiceni.

Cf. H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, Berlin, 1932, p. 45, 63, pl. 30/17—18, 20—21; 36/1a-b; A. László, în *ArchMolJ*, VI, 1969, p. 79, fig. 19/3, 6; idem, în *ASUIași*, XV, 1969, 1, p. 89—90, fig. 1/1—3; 2; VI. Zirra, în *Dacia*, NS, XV, 1971, fig. 23/33, 35, 43.

2 BOROȘEȘTI, com. Scînteia, jud. Iași.

„La Picior”. Săpături arheologice 1968—1978 cu intreruperi. Așezare din secolele IV—III î.e.n. și așezare și necropolă din secolele III—II î.e.n. În unele locuințe de

suprafață se aflau fragmente de vase cu grafit în pastă. În mormîntul 136 se afla un fragment dintr-o brățară spiralică din bronz și în apropiere o brățară tubulară din fier iar în mormîntul 138, un fragment dintr-o brățară din fier alcătuită din patru fire lipite.

Informații Mircea Babeș, 1978.

3 BOTOȘANA, com. Botoșana, jud. Suceava.

„La Cruce”. Săpături arheologice 1962—1972. Așezare din secolul II î.e.n. Din diferite complexe și passim s-au descoperit fragmente de vase cu grafit, patru virfuri de lance din fier, un fragment de fibulă din bronz, Latène II, o figurină de urs, alta de porc și un bulgăre de grafit.

Cf. S. Teodor, în *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 229, fig. 11/1—4; 16/6; 17/7; 27/8.

4 BUDENI, com. Dolhasca, jud. Suceava.

„Cantumul Siltvic”. Săpături arheologice 1972—1973. Așezări din secolele IV—III și III—II î.e.n. cu ceramică geto-dacică și bastarnică. Izolat s-a descoperit un virf de lance din fier în forma frunzei de salcie.

Cf. S. Teodor, în *StMatSuceava*, V, 1978, p. 143—146, fig. 10.

¹²² Cassius Dio, *Istoria Romana*, XXXVIII, 10, 3; LI, 23, 3—4.

* Materialele ilustrate în prezentul studiu au fost produse după lucrările următorilor: I. Antonescu, V. Bazar-

ciuc, C. Buraga, C. Buzdugan, G. Coman, M. Ignat, A. László, Ș. Mantu, I. Nestor, V. Pârvan, M. Petrescu-Dimbovița, P. Șadurschi, H. Schmidt, N. Ursulescu, R. Vulpe, E. Zaharia, N. Zaharia, VI. Zirra.

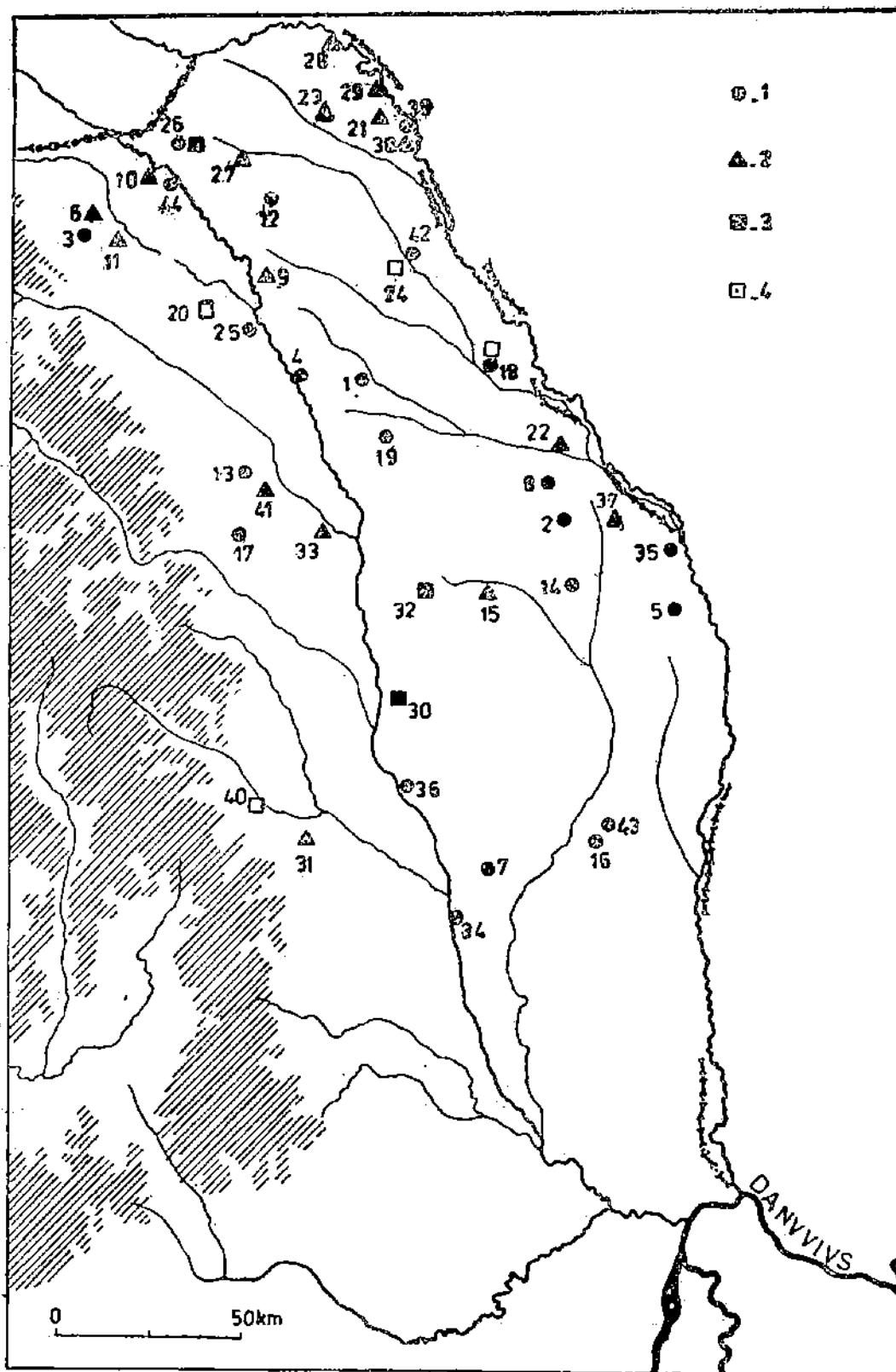

Fig. 7. Harta descoperirilor de factură celtică de pe teritoriul est carpatic: 1, aşezări; 2, descoperiri izolate; 3, dep. 4, morminte. 1, Băiceni; 2, Boroseşti; 3, Botoşana; 4, Budeni; 5, Buneşti; 6, Caşvava; 7, Căbeşti; 8, C. 9, Corni; 10, Corpaci; 11, Costina; 12, Cucorâni; 13, Davideni; 14, Dăneşti; 15, Dumeştii Noi; 16, Fe. 17, Gheleşti; 18, Glăvăneşti; 19, Hăbăseşti; 20, Hîrtop; 21, Horodiştea; 22, Iaşi; 23, Ichimeni; 24, Ion. 25, Liteni; 26, Lozna; 27, Mateeni; 28, Miorcani; 29, Mitoc; 30, Negri; 31, Oltuz; 32, Oniceni; 33, Poiana (Duk. 34, Poiana (Nicoreşti); 35, Poienestii; 36, Răcătău; 37, Răducăneni; 38, Ripiceni; 39, Sadoveni; 40, Tîrgu. 41, Tîrpeşti; 42, Truşeşti; 43, Ţîlu; 44, Zvorîştea.

- 5 BUNEȘTI, com. Bunești-Avurești, jud. Vaslui.
„Dealul Bobului”. Săpături arheologice 1978—1988. Așezare fortificată din secolele IV—III î.e.n. În diferite complexe de locuire și în stratul de cultură s-au descoperit mai multe fibule celtice de tip Latène mijlociu, topoare de fier „à douille”, virturi de lance și o buțerolă.
Cf. V. V. Bazarciuc, în *Materiale*, Tulcea 1980, p. 167, fig. 1/1; idem, în *Materiale*, București, 1983, p. 214, fig. 3/6; idem, în *SCIVA*, 34, 3, 1983, p. 267, fig. 1—7; 20/1—5; idem, în *Materiale*, București, 1985, p. 98, fig. 9/4—8; idem în *ActaMM*, V—VI, 1984, pl. IV/1.
- 6 CAȘVANA, com. Cașvana, jud. Suceava.
Circa 2 km sud de sat, pe malul stîng al pîrului Cașvana. Cercetări de suprafață. Ceramică geto-dacică, bastarnică și celtică (din pastă cu grafit) dintr-o așezare de tip Poienești-Lukașovka.
Informații de la M. Andronic, Suceava 1987.
- 7 CĂBEȘTI, com. Pođu Turcului, jud. Vaslui.
„Cocinba-Dămăcușa”. Săpături arheologice. Așezare din secolele III—II î.e.n. în cuprinsul căreia a fost descoperită o fibulă de bronz cu sferă de picior, de tip Latène mijlociu.
Cf. C. Buzdugan, în *Carpathica*, I, 1968, p. 97—98, fig. 2/3.
- 8 CIUREA, com. Ciurea, jud. Iași.
„Dealul Chihan”. Săpături arheologice 1951—1952, 1981—1982.
Așezare din secolele III—II î.e.n. În locuințe și passim s-au descoperit fragmente de vase cu grafit, cu pereții striati și marginea îngroșată.
Cf. S. Teodor, în *ArchMold*, XI, 1987, p. 91, fig. 22.
- 9 CORNI, com. Corni, jud. Botoșani.
„Hrubă”. Descoperire izolată. Sabie din fier cu limba de miner plată, lama lată mai îngustă spre viri, prevăzută cu două nervuri paralele.
Cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova, de la paleolitic pînă în secolul XVIII*, 1970, p. 299; VI. Zirra, în *Dacia*, N. S. XV, 1971, p. 232, fig. 23/52.
- 10 CORPACI, com. Zamostea, jud. Suceava.
„Vatra satului”. Cercetări de suprafață. Împreună cu ceramică geto-dacică s-au adunat și citeva fragmente de vase cu grafit și suprafața striată.
Informații de la M. Andronic, Suceava 1987.
- 11 COSTÎNA, com. Todirești, jud. Suceava.
„Vatra satului”, loc necunoscut. Descoperire izolată, 1972. Fibulă de argint, trecută prin foc, de schemă Dux, cu arcușul perlat și piciorul liber prevăzută cu o bilă mare și trei mici. Colecția T. Bița, Pașcani.
- 12 CUCORĂNI, com. Mihail Eminescu, jud. Botoșani.
„Medeleni”. Săpături arheologice 1964—1970. Așezare din secolele III—II î.e.n. În bordeiul 14 se afla o fibulă fragmentară din fier latène mijlociu, în bordeiul 15 o figurină zoomorfă din lut reprezentînd un porc iar în groapa 21, un bulgăre de grafit.
Cf. S. Teodor, în *ArchMold*, VIII, 1975, p. 128—129, 132, fig. 31/2; 32/4.
- 13 DAVIDENI, com. Tîbucani, jud. Neamț.
„La Izvoare Spiesti”. Săpături arheologice 1969—1973. Așezare din secolele III—II î.e.n. Printre alte descoperiri aparținînd culturii Poienești-Lukașovka se aflau o fibulă întregă și alta fragmentară, din bronz patinat, de schemă latène mijlociu.
Informații de la I. Mîtreă, Bacău, 1974.
- 14 DĂNEȘTI, com. Dănești, jud. Vaslui.
a. „La Meri”. Cercetări de suprafață. Așezare de epocă Latène în care s-a descoperit un fragment de vas cu grafit, o fibulă de bronz de tip Latène C₁ și un fragment de brățară tubulară din fier.
b. „La Cimitir”, descoperire izolată. Figurină antropomoră din bronz.
Cf. E. Zaharia, C. Huraga, în *ActaMM*, 1, 1979, p. 247 fig. 2/6.
- 15 DUMEȘTI NOI, com. Dumești, jud. Vaslui.
„Vatra satului”, loc necunoscut. Descoperire întâmplătoare 1923. Sabie de fier de tip Latène C.
Cf. M. Petrescu-Dimbovița, E. Bold, M. Dinu, în *AȘU Iași*, 1—2, 1955, p. 23.
- 16 FEDEȘTI, com. Șuletea, jud. Vaslui.
„Cetățuia”. Cercetări de suprafață, 1964. La circa 400 m vest de așezarea fortificată s-au descoperit fragmente ceramice lucrate la roată și două virturi de lance din fier.
Cf. G. Coman, *Statornicie, continuitate*, 1980, p. 234—

- 235, fig. 169/6—7. Materiale inedite în muzeul de istorie din Vaslui.
- 17 GHELĂEȘTI, com. Birgăuani, jud. Neamț.
„Vatra satului”. Săpături arheologice 1969—1972. Așezare de epocă Latène în care, împreună cu materiale caracteristice culturii Poienești-Lukașovka se aflau și fragmente de vase cu grafit.
Cf. M. Babeș, V. Mihăilescu-Bîrliba, în 51—52. *BerRGH*, 1970—1971, p. 186.
- 18 GLĂVĂNEȘTI, com. Andrieșeni, jud. Iași.
a. „Movila II”. Săpături arheologice 1949—1950. Într-un mormînt de înhumăție cercetat în anul 1950 se afla o brățară tubulară din fier, ceramică cenușie lucrată la roată și fragmente de sticlă.
b. În inventarul unei locuințe adîncite, printre alte materiale geto-dacice, se afla un fragment de fibulă de schemă Latène B și fragmente de vase cu grafit. Tot de la Glăvănești provine un brăzdar de fier de formă triunghiulară.
Cf. I. Nestor și colab. în *SCIV*, 2, 1951, 1, p. 66—67, fig. 13. Informații suplimentare de la A.D. Alexandrescu, București, 1967.
- 19 HĂBĂȘEȘTI, com. Strunga, jud. Iași.
Săpături arheologice 1949—1950. Resturile sporadice ale unei locuiri geto-dacice constînd din fragmente de vase și o fibulă din fier de schemă Latène D₁.
Cf. V. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, p. 487, fig. 51/7
- 20 HÎRTOP, com. Preotești, jud. Suceava.
„Sub Plopi”. Descoperire întâmplătoare 1975. Mormînt de înhumăție (?), din care s-a recuperat un cușit de lovit de tip celtic, cu virful îndoit.
Cf. N. Ursulescu, St. Manea, în *StMatSuceava*, VIII, 1981, p. 176—177, fig. 3/2; 4/1.
- 21 HORODIȘTEA, com. Păltiniș, jud. Botoșani.
„Poalele dealului Păltiniș”. Descoperire întâmplătoare 1966. Brățară fragmentară din bronz de mărime mijlocie, de tipul cu semiove din Latène C₁.
Cf. N. Zaharia, E. Zaharia, în *Hieraxus*, I, 1974, p. 139, fig. 2/8.
- 22 IAȘI, jud. Iași.
„Bufuluc” (fost cartier al orașului). Descoperire izolată. Pandantiv din bronz, turnat, reprezentînd masca unei fețe umane.
Cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova, de la paleolitic pînă în sec. XVIII*, p. 174, pl. XVI/27.
- 23 ICHIMENI, com. Avrămeni, jud. Botoșani.
Loc necunoscut. Descoperire întâmplătoare. Mai multe obiecte de fier de factură celtică printre care un brăzdar de formă triunghiulară, o fibulă fragmentară, din bronz latène B₃ și o psalie.
Cf. V. Pârvan, *Getica*, 1926, pl. XXXVI/1.
- 24 IONĂȘENI, com. Trușești, jud. Botoșani.
„Tîntirim”. Săpături arheologice în așezare neolitică. Izolat s-a descoperit un mormînt de înhumăție cu scheletul culcat pe dreapta. În inventar se afla o brățară tubulară din bronz, alte podoabe din fier fragmentare și ceramică geto-dacică lucrată cu mina.
Cf. VI. Zirra, *op. cit.* în *Dacia*, NS, XV, 1971, p. 231.
- 25 LITENI, com. Liteni, jud. Suceava.
„La Humărie”. Săpături arheologice, 1980. Așezare din secolele III—II î.e.n. cu locuințe de suprafață și adîncite în care se afla ceramică geto-dacică și bastarnică. Se menționează o fibulă din bronz fragmentară, probabil Latène mijlociu.
Informații de la Mircea Ignat, Suceava, 1984.
- 26 LOZNĂ, com. Dersca, jud. Botoșani.
a. „Turbărie”. Descoperire întâmplătoare, 1975, săpături arheologice 1976—1978. Depozit de unelte, arme și alte obiecte din fier.
b. „Hlibicioc”, săpături arheologice 1979—1983. Așezare de epocă latène în care se aflau și fragmente de vase cu grafit, două fibule din bronz și una din fier și un brăzdar de formă triunghiulară.
Cf. S. Teodor, P. Sadurschi, *Inventaria Archaeologica*, XI, 1979; S. Teodor, în *Dacia*, N. S., XXIV, 1980, p. 133—150, fig. 1—13; S. Teodor, P. Sadurschi, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 229, fig. 10/1, 3. Săpăturile din anii 1980—1983 sînt inedite.

- 27 MATEENI, com. Dămăcheu, jud. Botoșani.
„Școala generală”. Descoperire izolată. Topor din fier „à douille” care se află în muzeul din Botoșani.
Informații de la P. Sadurschi, Botoșani, 1975.
- 28 MIORCANI, com. Miorcani, jud. Botoșani.
Vatra satului. Descoperire izolată. Brăzdar din fier de formă triunghiulară, alungită.
Informații de la A. Mihăescu, 1975.
- 29 MITOC, com. Mitoc, jud. Botoșani.
„Piriul lui Istrati”. Săpături arheologice 1973. În caseta 1, la 1 m adâncime se află un fragment de vas din pastă cu grafit cu suprafața aspră.
Informații de la V. Chirica, Iași, 1975.
- 30 NEGRI, com. Negri, jud. Bacău.
„Dealul Moga” din apropierea satului Călinești. Descoperire întâmplătoare, 1965. Depozit de obiecte din fier format din 314 bare triunghiulare în forma brăzdelor celtice, 22 bare dreptunghiulare, 16 bare perforate la extremități și 46 lanțuri formate din verigi ovale aplatizate, unele ornamentate.
Cf. I. Antonescu, în *Carpathica*, I, 1968, p. 189—197, fig. 1—9.
- 31 OITUZ, com. Oituz, jud. Bacău.
„Bitecă”. Descoperire izolată. Fragment dintr-un vas cu grafit în pastă și suprafața striată.
Informații de la C. Keitel, Oituz, 1966.
- 32 ONICENI, com. Oniceni, jud. Neamț.
Loc necunoscut. Descoperire izolată de la sfârșitul secolului XIX. Depozit format din 19 bare de fier de formă triunghiulară în forma brăzdelor celtice.
Cf. S. Teodor, în *SAA*, I, 1983, p. 94—102, fig. 1—4.
- 33 POIANA, com. Dulcești, jud. Neamț.
„Varniță”. Descoperire izolată. Fragment de vas cu grafit ornamentat cu striuri verticale.
Informații de la G. Bichir, București, 1970.
- 34 POIANA, com. Nicorești, jud. Galați.
„Cetățuie”. Săpături arheologice 1926—1987 cu întreruperi. Pe întreaga suprafață cercetată s-au descoperit mai multe fibule celtice de tipuri diferite, brățări cu proeminențe, virfuri de lauce, fragmente de vase cu grafit, topor „à douille” și altele.
Cf. Radu și Ecaterina Vulpe, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 328, fig. 108/15—16; 126/1; R. Vulpe și colab., în *SCIV*, II, 1951, 1, fig. 24/3; idem, în *SCIV*, III, 1952, p. 193—194, fig. 25/2; R. Vulpe, în *Dacia*, N.S. 1, 1957, p. 150, fig. 5/5.
- 35 POIENEȘTI, com. Poienești, jud. Vaslui.
„Dealul Teilor”. Săpături arheologice 1949 reluate în 1970. Necropolă din secolele II—I î.e.n. În unele morminte se află și fibule de factură celtică, simple cu picior rotunjit, trapezoidal sau cu sfere.
Cf. Radu Vulpe în *Materiale*, I, 1953, p. 423, fig. 105/1—2; 108; 215/2; 339/2—3; M. Babeș, N. Mirițoiu, M. Istrati, G. Coman, în *ActaMM*, p. 38, fig. 2/1—2.
- 36 RĂCĂTAU, com. Horgești, jud. Bacău.
„Cetățuie”. Săpături arheologice 1960—1987. Printre fibulele descoperite în stratul aparținând secolelor II—I î.e.n.

se aflau și unele fragmente de la tipuri Latene tirzii de stil Nauheim.

- Cf. V. Căpitanu, în *Carpathica*, XAI, 1986, fig. 10.
- 37 RĂDUCĂNENI, com. Răducăneni, jud. Iași.
„Hâmeiosul”. Sondaj arheologic 1968. Așezare din secolele III—II î.e.n. din care s-au adunat fragmente ceramice geto-dacice și bastarnice și o fibulă de bronz, Latene mijlociu.
Cf. D. Teodor, în *Materiale*, VIII, 1960, p. 724.
- 38 RIPICENI, com. Ripiceni, jud. Botoșani.
„La Izvor”. Săpături arheologice în așezarea paleolitică. Izolat s-au descoperit urme ale unei așezări geto-dacice și o fibulă de bronz de tip Latene mijlociu.
Cf. A. Păunescu, V. Chirica, P. Sadurschi, *Reperoriu Botoșani*, I, 1976, p. 227.
- 39 SADOVENI, com. Manoleasa, jud. Botoșani.
„Valea Hotarului”. Săpături arheologice la valul de pământ numit „Troian”. Izolat s-a descoperit o fibulă de bronz, tip Latene C₂.
Cf. P. Sadurschi, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 321, fig. 6.
- 40 TÎRGU OCNA, oraș Tîrgu Ocna, jud. Bacău.
Loc necunoscut. Descoperire izolată 1927. Unul sau două morminte de incinerare pe care M. Roska le-a considerat celtice. Se menționează o sabie din fier descoperită în unul din aceste morminte.
Cf. M. Roska, în *Rözetlemenyek*, V, 1—2, 1944, p. 74—75; A. László, în *ASUIași*, XV, 1969, p. 93.
- 41 TÎRPEȘTI, com. Tîrpești, jud. Bacău.
„Ripa lui Bodai”. Săpături arheologice. Resturi sporadice ale unor complexe de epocă latene printre care se află un fragment de vas cu grafit în pastă și cu suprafața striată.
Informații de la S. Marinescu, București, 1980.
- 42 TRUȘEȘTI, com. Trușești, jud. Botoșani.
a. „Cuha”. Săpături arheologice, 1954. În secțiunea XX s-au găsit fragmente de vase din pastă cu grafit.
b. „Țugueta”. Prin cercetări de suprafață în apropierea așezării neolitice s-a descoperit o fibulă de bronz de tip Latene B₂.
Cf. M. Petrescu-Dimbovița și colab., în *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 27 fig. 20.
- 43 ȚIFU, com. Banca, jud. Vaslui.
Cercetări de suprafață. Pandantiv din pastă sticloasă reprezentând un cap uman. Ochiul sint proeminenți, de culoare albă și albastră, sprâncene în relief albastre, nasul și urechile în relief. Deasupra frunții se află o diademă în relief albastră și o verigă pentru agățat.
Cf. G. Coman, *Statornicie, continuitate*, 1980, p. 59, fig. 126/3.
- 44 ZVORIȘTEA, com. Zvoriștea, jud. Suceava.
„Bahnă”. Săpături arheologice 1969—1978. Din stratul aparținând epocii Latene, în gropile 4, 18, 25, 26 se aflau fragmente de castroane celtice, lucrate la roată din pastă cenușie. Două fragmente sint decorate cu cercuri concentrice și dreptunghiuri incizate și excizate.
Cf. M. Ignat în *StMatSuceava*, X, 1983, p. 393—409, fig. 2, pl. IX.

ÉLÉMENTS CELTIQUES SUR LE TERRITOIRE EST-CARPATIQUE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

Dans la première partie du travail on rappelle les études les plus importantes élaborées par les archéologues roumains, où l'on traite les problèmes concernant la présence des Celtes sur le territoire de la Roumanie, études dans les quelles la territoire de la Transylvanie a une importance particulière, étant documentée là une présence celtique effective.

En ce qui concerne la territoire est-carpatique, les éléments d'origine celtique ont été rappelés seulement en passant dans la plupart de ces études et en 1969 à l'occasion de la publication des découvertes celtiques de Băiceni, dép. de Iași où s'est rapporté aussi à d'autres découvertes du territoire de la Moldavie.

Fondée sur un corpus qui comprend toutes les découvertes celtiques connues jusqu'à cette date sur le territoire de la Moldavie (fig. 7), l'auteur fait certaines considérations se rapportant au stade actuel des connaissances concernant le contenu de ces découvertes, ainsi que les voies et les étapes de leur pénétration dans différentes zones de ce territoire.

Les découvertes d'origine celtique connues dans le territoire dont nous nous occupons ont été groupées dans les catégories suivantes : outils, céramique, armes et pièces de harnachement, objets vestimentaires et de parure, représentations plastiques.

En ce qui concerne les outils, on a observé qu'ils se sont trouvés surtout dans des dépôts isolés et seulement d'une manière sporadique dans des complexes d'habitation. Deux de ces dépôts découverts à Negri, dép. de Bacău et Oniceni, dép. de Neamț contiennent des barres massives en fer, certaines d'entre elles de forme triangulaire, qui ont été considérées des socs et d'autres en forme quadrilatère ayant les extrémités tubulaires, envisagés comme des lingots ou pièces semifabriquées (fig. 1/1-8).

Des barres semblables ont été découvertes fréquemment dans l'Europe centrale.

Un autre dépôt contenant des outils, armes et autres objets a été découvert dans une tourbière de la proximité du village Lozna dép. de Botoșani (fig. 1/9-12). Les pièces de ce dépôt ont des analogies dans le monde celtique tout entier, spécialement dans les zones proches de notre pays, en Pannonie, Tchécoslovaquie et l'Ukraine sous-carpatique, et se distinguent du point de vue typologique des découvertes des établissements gëto-daces.

La céramique découverte sur le territoire de la Moldavie, en général en état fragmentaire, fait partie de deux catégories ; a) céramique travaillée en pâte fine, de couleur grise avec des surfaces polies. Quelques fragments proviennent d'écuelles, certains d'entre eux étant ornements d'un décor imprimé (fig. 2/2, 5, 7, 10) ; b) la deuxième catégorie céramique est travaillée de pâte mêlée de graphite, les fragments découverts d'habitude dans les établissements gëto-daces des IIIe-IIe siècles av.n.è. proviennent des vases en forme de tonneau à rebords annulaires et le corps décoré avec le peigne (fig. 2/1, 3-4, 6, 8-9, 11).

Des analogies pour les deux catégories céramiques sont attestées aussi les établissements et nécropoles du territoire de la Transylvanie et surtout de l'Europe centrale.

À côté des outils et de la céramique on a encore découvert des armes et des pièces de harnachement, qui, selon certains détails, sont considérées d'origine celtique. On décrit trois types de pointes de lance (fig. 3/1-3, 5-6) une épée (fig. 3/4) deux couteaux de combat (fig. 3/9, 10), une bouterolle (fig. 3/7), un mors (fig. 3/4) et des fragments de bandages de roues. Pour chacune de ces catégories on a mentionné les analogies du territoire de la Transylvanie et des pays voisins.

Un autre groupe de pièces d'origine celtique découvert sur le territoire est-carpatique sont les objets vestimentaires et de parure dont en nombre plus grand sont les fibules en bronze et en fer de plusieurs types (fig. 4/1-21 ; 5/1-14) et de même deux types de bracelets (fig. 5/15-16). Ils ont été découverts dans des établissements et tombeaux de la période latène moyen et tardive.

Parmi les représentations plastiques on a présenté des figurines anthropomorphes (fig. 6/1-3) et zoomorphes (fig. 6/4-7). De la première catégorie font partie un masque-pendantif et un personnage féminin, les deux en bronze coulé et une tête (pendantif) en pâte de verre blanchâtre avec tous les détails rendus en relief à la couleur bleue. On a fait des analogies avec les représentations de déités et héros découverts dans le monde celtique, travaillés de même en bronze, ainsi qu'avec différents autres monuments en pierre ou en bois découverts en Europe centrale et d'ouest.

Les figurines zoomorphes présentées représentent surtout des porcs, étant découvertes toutes dans des établissements gëto-daces des IIIe-IIe siècles av.n.è.

On remarque de la présentation des différents catégories d'objets le fait qu'ils ont été attestés, à l'exception des trois dépôts, dans les établissements de la population gëto-dace et uniquement en deux cas dans des tombes d'inhumation (Glăvănești et Ionășeni).

Les plus anciens éléments d'origine celtique à l'est des Carpates appartiennent à la fin du IVe siècle et la première moitié du IIIe siècle av.n.è., étant groupés géographiquement surtout au nord de ce territoire (les fibules de Trușești, Ichimeni et Cucuten et les bracelets tubulaires de Glăvănești et Ionășeni). Leur présence ici peut être mise sur le compte de certaines relations avec les groupes celtiques du territoire de la Transylvanie ou comme une conséquence de quelques infiltrations sporadiques.

Au milieu du IIIe siècle ont lieu des pénétrations de quelques éléments celtiques en Moldavie en même temps que l'expansion vers l'est des tribus celtiques du nord, vers la Silésie, le sud-est de la Pologne et l'Ukraine d'ouest. Certains groupes dirigés le long du Dniester vers les bouches du Danube et la Crimée ont pénétré partiellement aussi dans les régions orientales de la Dacie comme il en résulte également des sources écrites (Ptolémée III, 5, 15 ; 10, 7).

En rapport avec ces pénétrations peuvent être considérées aussi quelques découvertes celtiques du territoire de la Moldavie, comme celles de Costina, Horodiștea, Bunești, Poiana et Căbești.

La majorité et les plus variés vestiges celtiques appartiennent au IIe siècle et au commencement du Ier siècle av.n.è., et correspondent partiellement avec la pénétration en ces régions de tribus bastarniques. Différents objets vestimentaires, outils, armes, céramique et certaines représentations plastiques sont documentés surtout dans le cadre de la culture Poieniști-Lukașovka étant considérés comme véhiculés par les Bastarnes.

Parmi les vestiges celtiques attestés à l'est des Carpates il y en a quelques-uns, découverts spécialement dans le dépôt de Lozna, qui peuvent être dus à certains rapports avec les groupes scordisques du sud-ouest de la Dacie.

Dans le stade actuel des recherches on ne peut pas parler d'une présence celtique effective et d'une plus longue durée dans les parties de l'est de la Dacie, les éléments celtiques découverts dans ce territoire étant une conséquence des contacts naturels entre les Gëto-Daces et le monde celtique des environs.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. Outils et d'autres objets en fer découverts à : Negri (1-4) ; Ichimeni (5) ; Oniceni (6) ; Lozna-Hilbicioc (7) ; Miorcani (8) ; Lozna-dépôt (9-10). 1-4, 6 = environ 1/5 ; 5, 7-8, 10-12 = environ 1/4 ; 9 = environ 1/6.
- Fig. 2. La céramique celtique découverte à : Băiceni-Mlada (1) ; Botoșana (11) ; Ciurea (3) ; Glăvănești (2, 5, 7) ; Miroc (8) ; Lozna-Hilbicioc (4) ; Poiana (9) ; Tirpești (6) ; Zvorisțea (10).
- Fig. 3. Armes et pièces de harnachement découvertes à Lozna (1, 8, 10) ; Fedești (2) ; Botoșana (3, 6) ; Corni (4) ; Budeni (5) ; Bunești (7) ; Hirtop (9). 2-3, 6-7 = environ 1/1,50 ; 1, 5, 8, 10 = environ 1/3 ; 4 = environ 1/6 ; 9 = environ 2/4.
- Fig. 4. Les fibules découvertes à Trușești (1) ; Băiceni-Cetățuia (2, 8, 10) ; Poiana (3, 11, 15) ; Ichimeni (4) ; Bunești (5-7, 9, 12-13) ; Lozna-Hilbicioc (14, 17, 19) ; Căbești (16) ; Cucorăni (18) ; Botoșana (20) ; Răducăneni (21).
- Fig. 5. Objets vestimentaires et de parure découverts à Costina (1) ; Poieniști (2-3, 5-6, 9, 11) ; Dănești (4) ; Poiana (7, 8, 12) ; Băiceni-Cetățuia (10) ; Sadoveni (13) ; Hăbășești (14) ; Horodiștea (15) ; Glăvănești (16).
- Fig. 6. Figurines en bronze (1, 2), terre cuite (4-7) et verre (3) découvertes à Iași-Bușuluc (1) ; Băiceni-Mlada (2, 5, 7) ; Țifu (3) ; Botoșana (4, 6).
- Fig. 7. Carte de découvertes de facture celtique du territoire est-carpatique. 1, l'établissements ; 2, découvertes isolées ; 3, dépôts ; 4, les tombeaux. 1, Băiceni ; 2, Borosești ; 3, Botoșana ; 4, Budeni ; 5, Bunești ; 5, Cașvana ; 7, Căbești ; 8, Ciurea ; 9, Corni ; 10, Corpaci ; 11, Costina ; 12, Cucorăni ; 13, Davideni ; 14, Budeni ; 15, Dănești ; 16, Dănești Noi ; 17, Fedești ; 18, Ghelăiești ; 19, Glăvănești ; 20, Hirtop ; 21, Horodiștea ; 22, Iași ; 23, Ichimeni ; 24, Ionășeni ; 25, Lite ; 26, Lozna ; 27, Mateeni ; 28, Miorcani ; 29, Mitoc ; 30, Negri ; 31, Oituz ; 32, Oniceni ; 33, Poiana (Dulcești) ; 34, Poiana (Nicorești) ; 35, Poieniști ; 36, Răcățanu ; 37, Răducăneni ; 38, Ripiceni ; 39, Sadoveni ; 40, Tîrgu Ocna ; 41, Tirpești ; 42, Trușești ; 43, Țifu ; 44, Zvorisțea.